

Onnistuiko kuntoutus?

Selkäydinvammaisten ammatillinen kuntoutus Vakuutus kuntoutus VKK ry:ssä

Laura Heikkinen

Opinnäytetyö
Syyskuu 2012

Kuntoutusohjauksen ja –suunnittelun koulutusohjelma
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala

Tekijä(t) Heikkinen Laura	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 29.9.2012
	Sivumäärä 58	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi Onnistuiko kuntoutus? Selkäydinvammaisten ammatillinen kuntoutus Vakuutuskuntoutus VKK ry:ssä		
Koulutusohjelma Kuntoutusohjauksen ja –suunnittelun koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Heikkinen, Laura		
Toimeksiantaja(t) Vakuutuskuntoutus VKK ry		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia toimeksiantaja tahon Vakuutuskuntoutus VKK ry:n asiakkaana olleiden selkäydinvammaisten kuntoutujien mielipiteitä siitä, mitkä seikat edesauttoivat ja estivät ammatillisen kuntoutuksen onnistumista ja työllistymistä. Näitä seikkoja tutkittiin kyselylomakkeen sekä haastattelun avulla.</p> <p>Opinnäytetyön kyselylomake lähetettiin 30:lle vuosien 2009 – 2011 aikana Vakuutuskuntoutus VKK ry:n asiakkaana olleille selkäydinvammaisille kuntoutujille. Vastausprosentti kyselytutkimuksessa oli 26,7%. Kyselytutkimukseen vastanneista valikoitiin kuntoutujat lisätutkimusta varten. Lisätutkimus toteutettiin sähköpostihaastatteluna. Haastattelulla tutkittiin ammatillisen kuntoutuksen prosessia sekä kuntoutujien näkemyksiä ammatillisesta kuntoutuksesta.</p> <p>Ammatillisen kuntoutuksen onnistumista edesauttavia seikkoja oli halu olla mukana työelämässä, toimeentulon parantaminen työtuloilla ja mielenkiintoiset työnäkymät. Ammatillisen kuntoutuksen onnistumista haittasivat terveydentila ja sen vaatimat hoitotoimenpiteet, epävarmuus työllistymisestä, voimakkaat kivut, toimintakyvyn vaje ja epävarmuus eläkkeen jatkumisesta. Työllistymistä edesauttoi esimiehen ja työyhteisön positiivinen asenne, riittävä toimintakyky työllistymistä edistävät tukitoimet, työtehtävä ja työaika järjestely ja asuinpaikkakunnan mahdollisuudet. Työllistymistä haittasi vastaajien mielestä terveydentila ja sen vaatimat hoitotoimenpiteet, työpaikkojen fyysiset esteet sekä yleiset vammaisuuteen liittyvät ennakkoluulot. Oma motivaatio ja vertaistuki koettiin tärkeäksi seikaksi ammatillisen kuntoutuksen sekä työllistymisen edistämiseksi. Tukea ja ohjausta tarvittiin erityisesti opintojen yhteydessä. Uudelleen kouluttautumisella näyttäisi tutkimuksen mukaan olevan positiivinen vaikutus työllistymiseen. Asenteet vammaisia kohtaan koettiin toisaalta työllistymistä edesauttavana mutta myös jarruttavana seikkana.</p>		
Avainsanat (asiasanat)		
Selkäydinvamma, ammatillinen kuntoutus, työllistyminen, Vakuuskuntoutus VKK ry		
Muut tiedot		

Author(s) HEIKKINEN, Laura	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 29.9.2012
	Pages 63	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title Success in rehabilitation? Vocational rehabilitation with spinal cord injuries in the Insurance Rehabilitation Association of Finland (VKK)		
Degree Programme Rehabilitation Counseling		
Tutor(s) WALDEN, Pirjo HELMINEN, Eeva		
Assigned by The Insurance Rehabilitation Association of Finland (VKK)		
Abstract <p>The objective of this thesis is to investigate how clients in spinal cord injury rehabilitation perceive the rehabilitation arranged by the Insurance Rehabilitation Association of Finland (VKK). More specifically, the aim is to study factors supporting and hindering the success of vocational rehabilitation and employment. The study is based on a questionnaire and interviews conducted with spinal cord injury clients.</p> <p>The questionnaire was sent to 30 clients who took part in the spinal cord injury rehabilitation between years 2009 and 2011. Response ratio of the questionnaire was 26,7%. Some of the respondents of the questionnaire were also selected to an additional study, which was conducted with an e-mail interview. The interview focused on studying the process of vocational rehabilitation and how clients have perceived the rehabilitation.</p> <p>The study indicates that willingness to work, wish to improve standard of living and interesting job opportunities are supporting factors for the success of vocational rehabilitation. Whereas, medical condition and needed operations, uncertain employment, strong discomfort, lack of working order and uncertain continuation of pension are seen as negative factors. When it comes to employment, positive attitude of manager and working community, sufficient working order, support activities from society, job role and responsibilities, working hours and opportunities provided by community are seen as supporting factors for employment. Whereas, medical condition and needed operations, physical constraints in workplace and prejudice related to invalidity are seen as impeding factors. Motivation and peer support are perceived as important factors in supporting both vocational rehabilitation and employment. Support and guidance are especially needed during one's studies. In addition, new education seems to be a positive factor for employment. Attitude towards disabled is seen both as a positive and a negative factor for employment.</p>		
Keywords Spinal cord injury, vocational rehabilitation, employment, The Insurance Rehabilitation Association of Finland (VKK)		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Selkäydinvamma	3
2.1	Selkäydinvamman esiintyvyys	4
3	Ammatillinen kuntoutus	5
3.1	Selkäydinvammaisen ammatillinen kuntoutus	5
3.2	Ammatillisen kuntoutuksen prosessi VKK:ssa	8
3.3	Kuntoutusta säätelevät lait	10
3.4	Taloudellinen tuki kuntoutuksen aikana	15
4	Selkäydinvammainen työelämässä	17
5	Tutkimuksen toteuttaminen	21
5.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	21
5.2	Tutkimusmenetelmät	21
5.3	Tutkimuksen aineisto	22
6	Tutkimuksen tulokset	24
7	Johtopäätökset	36
8	Kokemuksia ammatillisesta kuntoutuksesta	39
8.1	"Annen" tarina	39
8.2	"Pekan" tarina	43
9	Pohdinta	46
10	Lähteet	50
11	Liitteet	52

1 Johdanto

Kuntoutus on toimintaa, jolla pyritään parantamaan ihmisten toimintakykyisyyttä ja sosiaalista selviytymistä, edistämään työkykyä ja turvaamaan työuran jatkuvuutta (Järvikoski & Härkäpää, 2011,8). Tähän tähtää toiminnallaan myös VKK ry eli Vakuutuskuntoutus ry, joka suunnittelee ja toteuttaa ammatillista kuntoutusta tapaturma-, liikenne-, ja työeläkevakuutusta harjoittavien vakuutusyhtiöiden kanssa.

Opinnäytetyö on tehty Vakuutuskuntoutus VKK ry:n ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun JOTMA- hankkeen toimeksiannosta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun JOTMA- hankkeen tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden, opetushenkilökunnan ja eri järjestöjen välistä yhteistyötä.

Vakuutuskuntoutus VKK ry on vuonna 2011 tutkinut ammatillisen kuntoutuksen onnistumista Johanna Alhosen (2011) tutkimuksessa Kannattaako kuntoutus? Työllistyminen ammatillisen kuntoutuksen jälkeen. Tällöin tavoitteena oli selvittää kaikkien Vakuutuskuntoutus ry:n asiakassuhteessa olleiden kuntoutujien työllistymistä ammatillisen kuntoutuksen jälkeen. Nyt toimeksiannota oli selvittää selkäydinvammaisten kuntoutujien mielipiteitä seikoista, jotka edesauttavat tai estävät sekä ammatillisen kuntoutuksen onnistumista että kuntoutujan työllistymistä. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena on esittää selkäydinvammaisten kokemuksia ja mielipiteitä ammatillisesta kuntoutuksesta, joiden avulla Vakuutuskuntoutus VKK ry:n voi kehittää selkäydinvammaisten ammatillista kuntoutusta.

2 Selkäydinvamma

Selkäranka on 32-34 nikaman muodostama vartalon tuki, johon kuuluu kaula-, rinta-, lanne-, ja häntänikamat. Perättäisten nikamien muodostamassa selkärankakanavassa on selkäydin, joka ulottuu kaularangan nikamista aina ensimmäisen lannenikaman kohdalle. (Nienstedt, N., Hänninen O., Arstila A., Björkqvist S-E., 2009, 109).

Selkäydin, joka on osa keskushermostoa, yhdistää aivoja ja suurta osaa ääreishermostosta (Bjålie J, Haug E., Sand O., Sjaastad Q., Toverud K., 2002,69).

Selkäytimen tehtävä on koota ja kuljettaa ääreishermostosta tulevaa tietoa ja välittää saatua tietoa edelleen aivoihin hermosoluja eli neuroneja pitkin. Lisäksi selkäydin kuljettaa tietoa aivoista edelleen ääreishermoston kautta kehoon. (Nienstedt ym. 2009, 545).

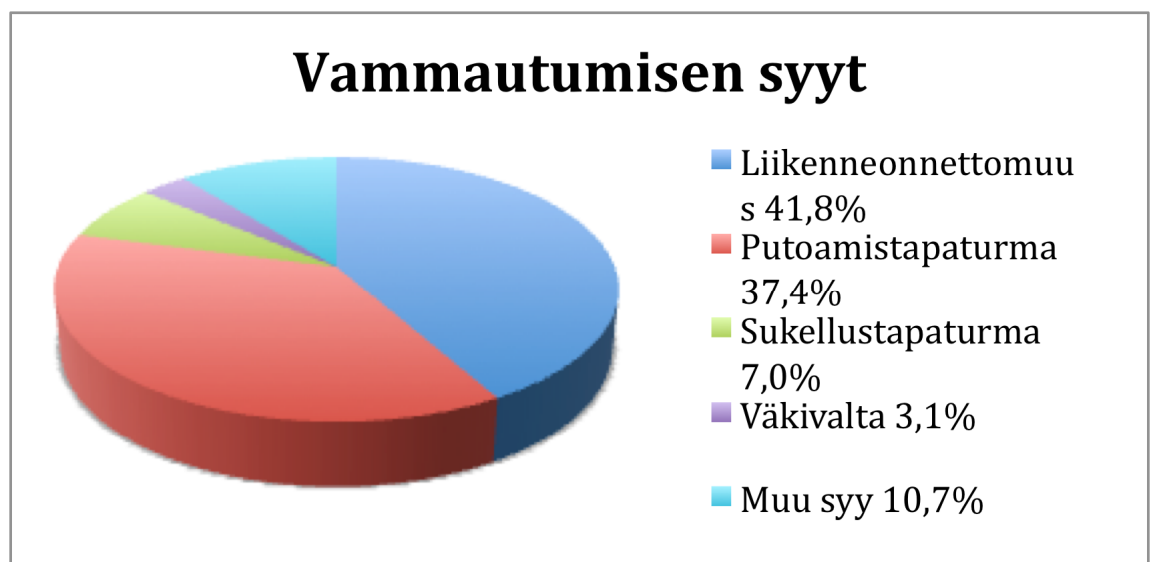
Selkäydinvammalla tarkoitetaan tilannetta, jossa selkäydin on osittain tai kokonaan katki. Puhutaan täydellisestä tai osittaisesta vammasta. Täydellinen selkäydinvamma tarkoittaa sitä, että selkäytimessä on jollakin kohdalla täydellinen katkos. Tällöin yhteys aivoista selkäytimen vauriokohdan alapuolelle on kokonaan poikki. Osittainen vamma tarkoittaa puolestaan sitä, että osa selkäytimen hermosäikeistä toimii vauriokohdalla. (Selkäydinvammasäätiö, vamman seuraamukset, 2004). Osittaisen selkäydinvamman oireet voivat olla moninaiset, sillä eri tuntoimpulsseja välittävät hermosyyt risteilevät selkäytimessä (Nienstedt ym. 2009, 558).

Selkäydinvammaisten akuuttivaiheen hoidosta, sen jälkeisestä välittömästä kuntoutuksesta sekä elinikäisestä hoidosta ja seurannasta vastaavat Helsingin, Tampereen ja Oulun yliopistosairaalat. Asetus erityistason sairaanhoidon keskittämisestä astui voimaan toukokuun alussa 2011. Vaikka selkäydinvammaisten hoito keskittyy jatkossa kolmeen valtakunnalliseen keskukseseen, niillä on mahdollisuus käyttää ostopalveluna yksityistä kuntoutuslaitosta. (Sannemann, 2011, 6).

2.1 Selkäydinvamman esiintyvyys

Tilastotietojen mukaan Suomessa traumaattisen selkäydinvaurion saa alle 100 henkilöä vuodessa, yhtä naista kohti vammautuu 4-5 miestä. Suomessa suurin syy vammautumiseen on putoamiset/kaatumiset. Toiseksi suurin selkäydinvamman aiheuttaja on liikenneonnettomuudet. (Ahoniemi E., 2012). Tilastotiedot kertovat, että Ruotsissa 80 % selkäydinvammaisista on miehiä, 20% naisia. 8-12 hlö vuodesta vammautuu sukellusonnettomuudessa. Työtaturmassa vammautuu 10-12 hlöä vuodessa. (Spinalis, Statistics on spinal cord injury in Sweden.)

Invalidiliiton Käpylän kuntoutuskeskus on yksi Suomen suurimmista selkäydinvammaisten kuntoutuksesta vastaavista tahoista. Käpylän kuntoutuskeskukseen on tullut 2000- luvun alkupuolella keskimäärin 55 uutta potilasta vuodessa traumaattisen selkäydinvamman vuoksi. Näistä miehiä oli 77 % ja naisia 23 %. Seuraavassa kaaviossa näkyy selkäydinvammaisten vammautumisen syitä.

(Käypähoito, 2006, 3.)

3 Ammatillinen kuntoutus

Kuntoutus on Suomessa integroitu osaksi yhteiskunnan tarjolla olevia sosiaali- ja terveyspalveluja. Kuntoutusta järjestävät ja rahoittavat mm. KELA, työ- ja elinkeinohallinto, työeläkelaitokset, tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset, sosiaalitoimi ja opetushallinto. Kuntoutus voidaan jakaa neljään ryhmään, joita ovat: lääkinnällinen kuntoutus, ammatillinen kuntoutus, kasvatuksellinen kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus. Näistä ammatillisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea kuntoutujan pysymistä työelämässä tai tukea hänen paluutaan takaisin työelämään. (Korpilahti, Kukkonen, Mikkola, Siitonen, 2009, 14-15.) Kirjassa Kuntoutuksen perusteet määritellään ammatillinen kuntoutus mm. seuraavasti: ” Ammatillinen kuntoutus on prosessi, jonka tavoitteena on ylittää ne esteet, joita yksilöllä on työhön pääsemisessä, työssä jatkamisessa tai työhön palaamisessa vamman tai sairauden takia. ” (Järvikoski&Härkäpää, 2011, 216).

Ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteillä pyritään varmistamaan työntekijän integroituminen työelämään ja halutaan taata työntekijälle mahdollisuus taloudelliseen toimeentuloaan omien taitojensa ja kykyjensä pohjalta (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 215). Ammatillisen kuntoutuksen kuntoutustoimenpiteet määräytyvät kuntoutujakohtaisesti, yksilöllisesti, vamman aiheuttaman rajoituksen mukaan ja ne vaihtelevat paljolti mm. ammatista, iästä ja asuinpaikasta riippuen (Korpilahti ym. 2009, 76). Ammatillisen kuntoutuksen merkitys painottuu vammautumisen jälkeisiin ensimmäisiin vuosiin, ja tarvittavat toimenpiteet tulee laittaa vireille jo välittömän kuntoutuksen vaiheen aikana (Käypähoito, 2006, 9).

3.1 Selkäydinvammaisen ammatillinen kuntoutus

Selkäydinvammaisen ammatillinen kuntoutus on osa vakuutuskorvausta, johon hän on oikeutettu lainsäädännön perusteella. Kuntoutusta koskevaa lainsäädäntöä käsittelemme myöhemmin kappaleessa kuntoutusta säättävät lait. Ammatilliseen kuntoutuksen prosessiin kuuluvat yleensä kuntoutusselvittely, työ- ja koulutuskokeilut, työhön valmennus, valmentava koulutus, ammatillinen koulutus

sekä työskentelyyn tarvittavien apuvälineiden, muutostöiden kartoittaminen, hankkiminen ja tekeminen (Korpilahti ym. 2009, 96).

Ammatillisen kuntoutuksen ensimmäisenä vaiheena on kuntoutus selvittely. Siinä arvioidaan ne tekijät, jotka tukevat tai estävät työllistymistä tai työssä selviytymistä. Tässä on tavoitteena saada mahdollisimman hyvä yleiskuva tilanteesta niin, että on mahdollisuus määrittellä kuntoutuksen tavoitteet ja suunnitella kuntoutujan elämäntilanteen kannalta tarkoituksenmukaiset menettelytavat. (Järvikoski & Härkäpää, 2011, 216-217.) Kuntoutusta säätelevien lakien mukaan kuntoutustarvetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon seuraavat seikat:

- kuntoutuja ikä
- aikaisempi toiminta
- koulutus
- asumisolosuhteet
- vammasta tai sairaudesta aiheutuvat rajoitukset
- työllistymismahdollisuudet kuntoutuksen päätyttyä.

Kun kuntoutujan työkyky on merkittävästi ja pysyvästi heikentynyt tai jos tällainen uhka on tulevaisuudessa, kyse on ammatillisen kuntoutuksen tarpeesta. Työpaikan ohimenevä menetys ei siis välttämättä oikeuta kuntoutusetuuteen. Arvio työkyvystä ja kuntoutustarpeesta on siis aina tehtävä yksilöllisesti, kuntoutujakohtaisesti. (Ammatillisen kuntoutuksen ohje, VKK, 2012, 10-12.)

Työkokeilu on kokeilu työskennellä työpaikalla ja/tai työtehtävässä. Työkokeilun tarkoituksena on selvittää kuntoutujan mahdollisuuksista suoriutua työtehtävistä ja sopeutua työympäristöön ja sen vaatimuksiin työolosuhteissa. Työkokeilu voi tapahtua entisessä tai muussa työpaikassa. Työkokeilussa ei synny työsuhdetta.

Työkokeilun tavoin voidaan järjestää myös koulutuskokeiluja sopivan koulutusvaihtoehdon löytymiseksi ja koulutusedellytyksien tutkimiseksi. (Korpilahti ym. 2009, 97.)

Työvalmennuksen tavoitteena on kuntoutujan suora sijoittuminen työhön. Työhönvalmennuksella kohennetaan kuntoutujan ammatillisia valmiuksia ja tavoitteena on työllistyminen. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2012, 31.) Työhönvalmennus on käytännössä työharjoittelua sellaisessa työpaikassa, joka soveltuu kuntoutujalle ja on kestoaltaan 3- 6 kuukautta pitkä. Sen tarkoitus on kohentaa kuntoutujan yleisiä valmiuksia työssä sekä tukea työllistymistä. Työhönvalmennusta järjestetään esimerkiksi silloin kun kuntoutuja on ollut vammautumisen takia pitkään poissa työelämästä ja katsotaan, että hän on pystyvä monenlaiseen työhön ilman uudelleen kouluttautumista. Työhönvalmennuksessa ei synny työsuhdetta eikä työnantaja siis maksa kuntoutujalle palkkaa. Kuntoutuja saa tältä työhönvalmennuksen ajalta ansionmenetykskorvauksen vakuutusyhtiöltä. (Korpilahti ym. 2009, 99.)

Valmentava koulutus on yksi ammatillisen kuntoutuksen keinoista. Valmentava koulutus voi olla esimerkiksi perus- tai ammattitutkintoon valmentava koulutus. Ammatillisen koulutuksen tarpeessa olevia kuntoutujia voidaan ohjata valmentavaan koulutukseen opiskeluvaihtojen arvioimista ja parantamista ajatellen. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2012, 34.)

Ammatillinen koulutus on yksi ammatillisen kuntoutuksen muodoista. Kuntoutujan menetettyä vahingon takia ammattinsa, tulee usein kouluttautuminen uuteen ammattiin kuntoutusmuodoksi. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2012, 34.) Myös yleissivistävä peruskoulutus voi olla ammatillisen kuntoutuksen muoto kuntoutuslakien mukaan. Ammatillisen koulutuksen tarpeen ja riittävän koulutuksen arvioiminen tehdään aina yksilöllisesti. Koulutus voidaan korvata niin uuteen ammattiinkin kuin aikaisemman koulutuksen tai työkokemuksen päivittämiseen, täydentämiseen tai/ja laajentamiseen. (Korpilahti ym. 2009, 101-102.)

Ammatillisen kuntoutukseksi lasketaan myös työpaikalle hankittavien apuvälineiden ja niihin rinnastettavien rakenteiden korvaukset, silloin kun en ovat tarpeellisia työtehtävistä suoriutumisessa vamman aiheuttamien toimintarajoitusten takia. Näin tuetaan työssä jatkamista ja uudessa työssä selviytymisestä. (Korpilahti ym. 2009, 100.)

Terveydenhuolto on avainasemassa havaitsemaan kuntoutustarvetta. Siksi onkin tärkeää, että myös liikenne- ja tapaturmavahingossa vammautuneelle laaditaan lisäksi terveydenhuollossa kuntoutussuunnitelma. Kuntoutussuunnitelmassa tulisi ottaa kantaa eri kuntoutustoimenpiteisiin, huomioidaan eri kuntoutusta järjestävien tahojen palvelut ja huolehditaan myös yhteydenpidosta ja seurannasta. Tämä on tärkeää, sillä vakuutusjärjestelmä ei voi puuttua hoidon ja kuntoutuksen lääketieteelliseen sisältöön ja toteutustapaan. Kuntoutujalla on myös oikeus saada palveluita ja tukitoimia vammaispalvelulain perusteella. Näitä ovat mm. kuljetuspalvelut, palveluasuminen, sopeutumisvalmennus ja apuvälineet ja asunnon muutostöiden korvaaminen. Nämä vammaispalvelulain nojalla myönnettävät palvelut on tarpeen mainita sosiaalitoimessa laaditussa palvelusuunnitelmassa, joka on usein myös tarpeen kuntoutuskustannusten korvausarvioinnissa. (Korpilahti ym. 2009,122.)

3.2 Ammatillisen kuntoutuksen prosessi Vakuutuskuntoutus VKK ry:ssä

Vakuutuskuntoutus VKK ry suunnittelee ja toteuttaa kuntoutusta kuntoutujille, joiden kuntoutustarve johtuu työtapaturmasta, ammattitautista tai liikennevahingosta. VKK ry:n järjestämää kuntoutusta korvaa yleisimmin tapaturma- tai liikennevakuutusyhtiö. (Kuntoutujalle, kuntoutuksen työnjako, 2012.)

Kuntoutussuunnittelu alkaa Vakuutuskuntoutus VKK ry:ssä aina vakuutusyhtiön toimeksiannosta. Kuntoutussuunnittelun aloittamista voi ehdottaa kuntoutuja tai muu vakuutusalan ulkopuolinen toimija, kuten hoitava lääkäri tai kuntoutuslaitoksen työntekijä. Tarvittaessa VKK pyytää toimeksiannon korvausvastuussa olevasta

vakuutusyhtiöstä. (Kuntoutujalle, kuntoutussuunnittelun aloittaminen VKK:ssa, 2012.)

Kuntoutussuunnittelu alkaa, kun vakuutusyhtiön kirjallinen toimeksianto saapuu VKK:lle. Kuntoutujan asioista vastaa VKK:lla kuntoutussuunnittelija. Alkuvaiheessa kuntoutussuunnittelija perehtyy kuntoutujasta käytettävissä oleviin asiakirjoihin ja keskustelee kuntoutujan kanssa mm. terveydentilasta, koulutuksesta, työhistoriasta, nykyisestä työtilanteesta, perhe- ja muusta sosiaalisesta tilanteesta sekä kuntoutujan ammatillisista suunnitelmista. Tämän perusteella kuntoutussuunnittelija ja kuntoutuja päättävät jatkotoimenpiteistä. Kuntoutussuunnittelija ohjaa kuntoutujan tarvittaessa ammatillisen kuntoutuksen kuntoutustarpeita ja –mahdollisuuksia kartoittaviin arviointeihin ja tutkimuksiin, joita ovat mm. työkokeilu, ammatinvalinnanohjaus, koulutuskokeilut. (Ammatillisen kuntoutuksen ohje, 2012, 39.)

Ammatillisen kuntoutuksen kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia arvioitaessa selvitetään seuraavia seikkoja:

1. pystyykö kuntoutuja työskentelemään aiemmassa ammatissaan tai sen mukaisissa työtehtävissä tai
2. onko työhön paluu mahdollista hyödyntämällä aiempaa koulutusta ja työkokemusta tai
3. onko työhön paluu mahdollista työpaikkakuntoutuksen avulla tai
4. onko työhön paluu mahdollista ammatillisen koulutuksen avulla.

Kuntoutusselvittelyn edetessä kuntoutuja laatii ammatillisen kuntoutuksen suunnitelma yhteydessä kuntoutussuunnittelijan kanssa. Suunnitelma tavoitteena voi olla paluu entiseen työhön työkokeilun tai työpaikkajärjestelyjen avulla. Työhön palaaminen voi edellyttää myös ammatillista lisäkoulutusta tai uudelleen

kouluttautumista. Kuntoutustarpeen ja -mahdollisuuksien selvittely ja arviointi päättyy VKK:n lausuntoon vakuutusyhtiölle. Joskus vamman aiheuttamat rajoitteet ovat niin vaikeita, ettei työelämään sijoittuminen ole käytännössä mahdollista.

Tällöin kuntoutusselvittely päättyy arvioon, ettei ammatillinen kuntoutus ole mahdollinen. (Kuntoutujalle, kuntoutussuunnittelun aloittaminen VKK:ssa, 2012.)

Kuntoutusprosessin olennainen osa on yhteydenpito ja tietojen vaihto toimeksiantajana olevan vakuutuslaitoksen ja VKK:n välillä. Varsinaisen korvausratkaisun tekee aina vakuutuslaitos. VKK:n kuntoutuslausunnot ovat luonteeltaan asiantuntijalausuntoja, jotka eivät sido vakuutuslaitosta. (Ammatillisen kuntoutuksen ohje, VKK, 2012, 37.)

VKK huolehtii kuntoutusohjelman tekemisestä yhdessä kuntoutujan kanssa, kuntoutusohjelman toteuttamisessa vaadittavista käytännön toimenpiteistä sekä seuraa ja tukee ohjelman toteutumista. Ammatillisen kuntoutuksen vaihtoehtoja ovat mm. työhön valmennus, ammatillinen koulutus, työhön liittyvät apuvälineet, laitteet ja rakenteet. (Ammatillisen kuntoutuksen ohje, VKK; 2012, 40.) Mikäli kuntoutuksen etenemisessä ilmenee ongelmia, kuntoutussuunnittelija arvioi tilannetta ja tekee vakuutusyhtiölle suosituksen mahdollisten tukitoimien korvaamisesta.

Kuntoutuksen tuloksesta annetaan lausunto vakuutusyhtiölle. Ammatillisen ohjelman päättyessä, kuntoutussuunnittelija on yhteydessä kuntoutujaan ja selvittää hänen työllistymismahdollisuuksiaan. Yleisenä tavoitteena on, että kuntoutuja työllistyy ammatillisen kuntoutuksen päätyttyä. (Kuntoutujalle, kuntoutussuunnittelun sisältö, 2012.)

3.3 Kuntoutusta säätelevät lait

Kuntoutujan kuntoutustoimenpiteitä säätelevät seuraavat

1. Tapaturmavakuutuslaki 20.8.1948/608
2. Liikennevakuutuslaki 26.6.1959/279

3. Laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta
27.3.1991/625
4. Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta
27.3.1991/626
5. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
3.4.1987/380

Tapaturmavakuutuslain mukaan työnantajalla ja liikennevakuutuslain mukaan liikenneajoneuvon omistajalla on vakuuttamisvelvollisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että työnantajan on lain mukaan otettava työntekijän suojaksi tapaturmavakuutus ja liikenteessä käytetyllä moottoriajoneuvolla on lain mukaan oltava liikennevakuutus. (L 20.8.1948/608&L 26.6.1959/276.)

Tapaturmavakuutuslain mukaan työntekijällä on oikeus saada korvausta työtapaturmasta. Työtapaturman aiheuttamasta vammasta tai sairaudesta annetaan korvauksena työntekijälle sairaanhoitoa, päivärahaa, tapaturmaeläkettä, haittarahaa ja niihin liittyviä lisiä, kodinhoitokustannusten korvausta sekä korvausta ansionmenetyksestä. (L 20.8.1948/608.)

Liikennevakuutuslain mukaan moottoriajoneuvon liikenteessä käyttämisestä aiheutunut henkilö tai omaisuusvahinko eli liikennevahinko korvataan liikennevakuutuksesta. Liikennevahingon korvaus määritellään soveltaen vahingonkorvauslakia. Sen mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista, ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta. (L31.5.1974/412.)

Kuntoutus ja sen edellytykset ovat hyvin samanlaiset työtapaturmissa sekä liikennevahingoissa. Työtapaturmavakuutusta ja liikennevakuutusta säättävät lait, Laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta sekä laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, ovat korvausten osalta lähes samanlaiset. (Korpilahti ym. 2009, 71.) Kuntoutujalla on oikeus ja

velvollisuus kuntoutukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että tapaturman tai liikennevahingon kohdanneella on oikeus saada korvausta kuntoutuksesta, mutta velvollisuus osoittaa oma- aloitteisuutta ja aktiivista suhtautumista kuntoutukseen ja siihen osallistumiseen. (Korpilahti ym. 2009, 73.)

Laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta säätelee tapaturmavakuutuslaissa tarkoitetun työtapaturman tai ammattitaudin johdosta tarvittavan kuntoutuksen korvaamisesta. Tässä laissa kuntoutuksella tarkoitetaan sellaista toimenpiteiden kokonaisuutta, jolla edistetään ja tuetaan kuntoutujan työhön paluuta ja työstä suoriutumista, ehkäistään, poistetaan ja vähennetään työ- tai toimintakykyyn vaikuttavia haittoja sekä ylläpidetään ja parannetaan hänen itsenäistä suoriutumiskykyään.

Kuntoutujalle korvataan kuntoutuksesta aiheutuneet kohtuulliset kustannukset sekä maksetaan korvausta ansiomenetyksestä kuntoutuksen ajalta. Kuntoutuksena korvataan työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien parantamiseksi tai säilyttämiseksi sellaisista kuntoutustoimenpiteistä aiheutuvat kustannukset, joiden avulla kuntoutuja kykenee vamman tai sairauden aiheuttamista rajoituksista huolimatta jatkamaan entisessä työssään tai ammatissaan tai siirtymään sellaiseen uuteen työhön tai ammattiin, josta hän voi saada pääasiallisen toimeentulonsa. (L 27.3.1991/625.) Korvausasiat hoitaa käytännössä se vakuutusyhtiö, jossa työnantajalla on työtapaturmavakuutus tapaturman sattuessa. Suomessa toimii 13 vakuutuslaitosta, jotka harjoittavat tapaturmavakuutusta. (Korpilahti ym. 2009, 27.)

Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta säädetään liikennevakuutuslaissa tarkoitetun liikennevahingon johdosta tarvittavan kuntoutuksen korvaamisesta. Kuntoutusta korvataan kuntoutujalle, jolla on oikeus korvaukseen liikennevakuutuslain mukaan ja jonka työ- tai toimintakyky tai ansiomahdollisuudet ovat liikennevahingon johdosta heikentyneet. Kuntoutus korvataan myös, jos on todennäköistä, että kuntoutujan työ- tai toimintakyky tai ansiomahdollisuudet voisivat liikennevahingon vuoksi myöhemmin olennaisesti heikentyä. Työ- ja ansiokykyyn liittyvässä kuntoutuksessa kuntoutusta korvataan tämän lain puitteissa työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien parantamiseksi tai

säilyttämiseksi. Työ- ja ansiokykyyn liittyvässä kuntoutuksessa korvataan myös tarpeellisista toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset, joiden avulla kuntoutuja kykenee vamman tai sairauden aiheuttamista rajoituksista huolimatta jatkamaan entisessä työssään tai ammatissaan tai kykenee siirtymään sellaiseen uuteen työhön tai ammattiin, josta hän voi saada pääasiallisen toimeentulonsa. (L27.3.1991/626.) Kuten tapaturmissakin, korvausasiat hoitaa vakuutusyhtiö.

Lait tapaturmavakuutuksen ja liikennevakuutuksen perusteella korvattavasta kuntoutuksesta määrittävät työ- ja ansiokykyyn liittyvästä kuntoutuksesta korvattavan seuraavat kustannukset:

- kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittävät tutkimukset
- työ- ja koulutuskokeilut
- työhönvalmennus kuntoutujan entisessä tai uudessa työssä tai työlinikassa tai muussa vastaavassa laitoksessa
- tarvittava ja riittävä koulutus kuntoutujalle soveltuvaan työhön tai ammattiin ja tällaisen koulutuksen suorittamiseksi välttämätön valmentava yleissivistävä peruskoulutus sekä opiskelusta ja opintovälineistä aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset
- kuntoutuksesta aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset matkakustannukset
- elinkeinon tai ammatin harjoittamisen tukemiseksi avustus tai koroton laina työvälineiden ja työkoneiden hankkimista ja oman yrityksen perustamista tai muuttamista varten;
- kuntoutujan käyttöön tarkoitetut apuvälineet ja laitteet sekä niihin rinnastettavat rakenteet, jotka ovat tarpeellisia työtehtävistä suoriutumisessa vamman tai sairauden aiheuttamat toiminnanrajoitukset huomioon ottaen

- vaikeasti vammaiselle avustus tai koroton laina kulkuneuvon hankkimiseksi asunnon ja työpaikan välisiä matkoja varten, jos kulkuneuvon tarve johtuu vamman aiheuttamista rajoituksista käyttää yleisiä kulkuneuvoja
- vaikeasti vammaiselle ylimääräiset työstä ja opiskelusta aiheutuvat matkakustannukset, kun vamma estää käyttämästä yleisiä kulkuneuvoja sekä
- muut näihin rinnastettavat kuntoutuskustannukset. (L27.3.1991/625 & L27.3.1991/626.)

Vuonna 1988 voimaan tullut laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista vahvistaa ja tukee kuntoutujan oikeuksia vammansa perusteella saada kotikunnaltaan erityisesti arkipäivän selviytymisessä ja liikkumisessa tarvittavat palvelut. (Käypähoito, 2006, 9.) Lain tarkoituksena on edistää vammaisten henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä ja ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vastuu palveluiden ja tukitoimien järjestämisestä on kunnalla. Kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Vammaisen henkilön tarvitsemien palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi on ilman aiheetonta viivytystä laadittava palvelusuunnitelma. Mikäli vammaisen henkilön palveluntarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia, tulee palvelusuunnitelma tarkistaa. Vammaiselle henkilölle annetaan kuntoutusohjausta ja sopeutumisvalmennusta sekä muita tämän lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisia palveluja. Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, päivätoimintaa, henkilökohtaista apua sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. (L 3.4.1987/380.)

3.4 Taloudellinen tuki kuntoutuksen aikana

Kuntoutuksen aikainen taloudellinen tuki ja korvausvelvollisuus on määräytyy tapaturmavakuutuksen ja liikennevakuutuksen mukaan. Liikennevakuutus ja tapaturmavakuutus ovat ensi sijaisia suhteessa muuhun sosiaalivakuuteen.

(Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2011, 68.)

Tapaturmavakuutuksessa työkyvyttömyysajalta maksetaan päivärahaa vuoden ajalta tapaturman sattumisesta. Tämän jälkeiseltä työkyvyttömyysajalta ansionmenetys korvataan tapaturmaeläkkeenä. Tapaturmaeläke on 85 % vuosityöansioista, 65 vuotta täyttäneellä taso on 70 %. Ansionmenetyskorvausten pohjana on selkäydinvammaisen kuntoutujan vakiintunut ansiotasonsa. Ammatillisen kuntoutuksen tai sen selvittelyn aikana maksettava täysi korvaus on käytännössä yleensä tapaturmaeläkettä. Kuntoutuksen jälkeen selkäydinvammaiselle siirryttyä työelämäänsä maksetaan osaeläkettä, jos kuntoutujan ansiot uudessa työssä tai ammatissa ovat vähintään 10 % alemmat kuin ansiotaso on ollut ennen tapaturmaa. Tämä ansioiden alenema korvataan myös kuntoutuksen jälkeisen enintään 6 kuukauden työllistymisajan jälkeen, vaikka kuntoutuja ei olisi saanut työtä.

(Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2011, 64.)

Liikennevakuutuksessa korvaus ansionmenetyksestä määräytyy vahingonkorvauslain ja sen pohjalta muotoutuneen oikeuskäytännön mukaisesti ja lähtökohtana on ns. täyden korvauksen periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että vahingonkorvauksella saatetaan vahingon kärsinyt samaan asemaan, kuin hän olisi, ellei vahinkoa olisi sattunut. Eli kuntoutujalle maksetaan 100 % korvaus työansioista, jota vahingon kärsinyt saisi työstään. Kun vahingon kärsinyt saavuttaa eläkeiän, maksetaan vahingon kärsineelle 60% työtuloista. Jos vahingon kärsinyt on alaikäinen, aletaan ansionmenetyskorvausta maksaa vasta siitä ajankohdasta lukien, jolloin hän ilman vahinkoa olisi siirtynyt työelämäänsä. Jos ammattiin valmistuminen viivästyy liikennevahingon vuoksi, korvataan viivästymisaikaa vastaava ansionmenetys. Niin tapaturmavakuutuksessa kuin liikennevakuutuksessakin korvausta määrättäessä otetaan huomioon jäljellä oleva työkyky ja vahingosta riippumattomien tekijöiden vaikutus siihen. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2011, 64-65.)

Yleisen periaatteena on se, että kuntoutuja saa kuntoutusajalta täyden liikennevakuutuslain mukaisen ansionmenetyskorvauksen tai tapaturmavakuutuslain mukaisen päivärahan tai tapaturmaeläkkeen työkyvyn alentumisasteesta riippumatta. Näin ollen kuntoutujalle suoritetaan täysi korvaus ansionmenetyksestä silloin, kun kuntoutuja osallistuu ammatillisen kuntoutuksen prosessiin; työ- tai koulutuskokeiluun, työhönvalmennukseen, ammattikoulutukseen tai on kuntoutuksessa kuntoutuslaitoksessa. Täysi korvaus suoritetaan myös kohtuulliselta ammatillisen kuntoutuksen tarpeen ja mahdollisuuksien selvittelyajalta sekä ammatillisen kuntoutuksen odotusajalta. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2011, 65-66.) Mikäli ammatillisen kuntoutuksen prosessi keskeytyy tai päättyy kuntoutujasta johtuvista syistä, ei kuntoutujalle makseta yleensä täyttä ansionmenetyskorvausta. Mikäli kuntoutus pitkittyy korvattavan vamman, selkäydinvamman, vuoksi maksetaan ansionmenetyskorvaus kuntoutujalle. (Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, VKK, 2011, 67.)

Työllistymistä tuetaan työ- ja elinkeinotoimiston toimesta. Työnantajalle, joka työllistää pitkäaikaistyöttömän, voidaan myöntää palkkatukea palkkakustannuksiin. Työ- ja elinkeinotoimisto harkitsee tapauskohtaisesti palkkatuen myöntämisestä. Palkkatuen tulee parantaa työttömän työnhakijan ammattitaitoa ja työmarkkina-asemaa sekä edistää työmarkkinoille pääsyä. Palkkatukea hakee se työnantaja, joka on työllistämässä palkkatuen piiriin kuuluvan henkilön. (Palkkatuki, 2012.)

Ansiokorvauksia voidaan liikennevakuutuslain ja tapaturmavakuutuslain mukaan alentaa silloin jos henkilövahingon syntymisen on itse aiheuttanut tai sen syntymiseen on myötävaikuttanut jollain tavalla. Tämä myötävaikutusvähennys arvioidaan liikennevakuutuslain ja tapaturmalain mukaisesti tapauskohtaisesti. (L 26.6.1959/279& L20.8.1948/608.)

4 Selkäydinvammainen työelämässä

Vuonna 2007 tehdyn tutkimuksen mukaan Suomessa arvioidaan olevan noin 300 000 työikäistä vammaista. Näistä kolmannes olisi halukas tekemään työtä ja 40 prosenttia vammaisista pitää työnteen merkitystä hyvinvoinnin kannalta erittäin tärkeänä.

(Holm & Hopponen, 2007, 5.) Tutkimuksessa arviolta noin 50 000- 60 000 vammaista pyrkii aktiivisesti työelämään. (Holm & Hopponen, 2007, 25.) Työ leimaa monin tavoin ihmisen arkista elämää. Työ ja ammatti vaikuttavat merkittävästi sosiaalisten suhteiden ja ihmisen identiteetin muovautumiseen. (Työ ja terveys Suomessa 2009, 2010, 10.)

Laiho, Hopponen, Latvala, Rämön tekemän tutkimuksen (2010) mukaan vammaisista 46 % on halukkaita ja kykeneviä tekemään työtä ja työhön haluavista vammaisista hieman yli kaksi viidesosaa pitää omia työllistymismahdollisuuksiaan hyvinä. (Laiho, Hopponen, Latvala, Rämö, 2010, 3, 28.) Tutkimuksen perusteella vammaiset ovat erittäin halukkaita tekemään töitä, mutta virallisissa tilastoissa he eivät näy aktiivisina työnhakijoina. Erityisesti nuoret vammaiset ovat hyvin kouluttautuneita, mutta monet heistä kokevat työnhaun erittäin haasteelliseksi. Tutkimuksessa Laiho, Hopponen, Latvala , Rämö (2010) toteavat, että työllistymiseen liittyvä ongelma ei kuitenkaan ole yksipuolinen. (Laiho, ym., 2010, 4.)

Laiho ym. toteavat tutkimustuloksissaan, että silloin kun vammaisen henkilön pitäisi siirtyä työelämään, moni henkilö on kokenut, että heillä on noussut seinä vastaan, eikä vammaisten henkilöiden työllistymistä tueta tarpeeksi. (Laiho ym. , 2010, 36.)

Oikeus työhön ja työn tekemiseen on kuitenkin perusoikeus. Vammaisten työllistyminen on ollut vaikeampaa kuin muiden ja vammaisten henkilöiden työllistymisaste on merkittävästi alhaisempi kuin vammattomien. Erityisen vaikeaa on ensimmäisen työpaikan löytäminen ja työuran aloittaminen. Työvoimapolitiittiset toimenpiteet eivät ehkä ole siis olleet tarpeeksi tehokkaita saamaan vammaisia kuntouttavasta työstä avoimille työmarkkinoille. Vamma ei kuitenkaan estä henkilöä

olemasta tuottava työntekijä. Työllistymisen esteitä voidaan poistaa ja lieventää monialaisella työvoimapolitiikalla.

Vammaispoliittisen ohjelman eli VAMPO:n tavoitteena on vammaisten oikeudenmukainen kohtelu. Vammaispoliittiseen ohjelmaan kootaan keskeisiä toimenpiteitä, joilla vammaisten asemaan voidaan parantaa ja sen laatimisessa käsitellään aiheita kuten yhteiskunnallinen toiminta, osallistuminen ja osallisuus, työ, kuntoutus jne. VAMPO:n laatimassa raportissa todetaan, että tietopohjan monipuolistaminen ja hyvät kokemukset vammaisista henkilöistä työntekijöinä tukevat nousujohteista kehityskulkua. Raportissa todetaan myös, että nykyisen työvoimapolitiittisten keinojen tehokkaampi käyttöönotto työhön pääsyyn ja työssä jaksamisen tukena tulee varmistaa. Erityisesti työolosuhteiden järjestelytuen laajemman hyödyntämisen arvioidaan tukevan työelämään pääsemistä ja jatkamista. Lisäksi palkkatuen joustava käyttö lisäisi työkyvyttömyyseläkkeeltä työhön pyrkivien tai palaavien vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksia. Raportissa todetaan, että työnteen mahdollistavat mukautukset, tuet ja palvelut tulisivat olla vammaisen käytössä heti työteen alkaessa. VAMPO:n laatimassa raportissa otetaan myös kantaa lainsäädännössä käytettävään termistöön. Raportissa kirjoitetaan, että lainsäädännön termi ”vajaakuntoinen” leimaa vammaista ihmistä. Se ei kuvaa työkykyä oikealla tavalla ja on nykyaikaisen vammaispolitiikan vastainen. (VAMPO, 2010-2015, 89,90.)

OECD:n tekemästä tutkimuksesta (2008) selviää, että yhä useammin vammautunut tai vammainen jää pois työelämästä vamman tai terveysongelmiensa takia ja yhä harvempi palaa takaisin työelämään kaikissa OECD:n maissa, kuten myös Suomessa. Työkäisen vammaispolitiikka onkin päättäjille suuri haaste nyky-yhteiskunnassa. (Sickness, disability and work, 2008, 9.) Vammaiset, kuten selkäydinvammaiset, olisivat merkittävä lisä työvoimamarkkinoille tulevaisuuden Suomessa (Sickness, disability and work, 2008, 24).

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa raportissa Ilmonen, Kerminen ja Lindberg (2011) kirjoittavat, että heikossa työmarkkina-asemassa oleva ryhmä, jonka

työllistämiseen tarvitaan usein eri palvelujärjestelmien ja toimijoiden yhteistyötä ovat esimerkiksi fyysisesti vaikeavammaiset (Ilmonen K., Kerminen P., Lindberg E., 2011, 7). Raportissa todetaan edelleen, että vammaisten henkilöiden pääsy työelämään on yhä huomattavasti vaikeampaa kuin heidän vammattomien ikätovereidensa. Eri tutkimusten mukaan vammaisista ja osatyökykyisissä henkilöissä on huomattavaa työvoimareserviä, jota ei Suomessa hyödynnetä. Tämä johtuu työnantajien asenteista ja myös valitusta yhteiskuntapolitiikasta, jonka seurauksena monet vammaiset ja osatyökykyiset päätyvät eläkkeelle sen sijaan, että he työllistyisivät jäljellä olevan työkykynsä mukaan. Vammaisten henkilöiden eläköityminen on ongelmallista siksi, että osattomuus työelämästä johtaa helposti syrjäytymiseen myös muusta yhteiskunnan toiminnasta. Ilmonen, Kerminen ja Lindberg toteavat, että merkittävän läpimurron aikaansaamiseksi olisi lisättävä työvoiman kysyntää siten, että työmarkkinoilla olisi sijaa myös vammaisille ja pitkäaikaissairaille henkilöille. (Ilmonen ym., 2011, 8-9.)

Raportissaan Ilmonen ym. ovat haastatelleet työhallinnon virkailijoita, joiden mukaan ensisijaisen tärkeää olisi se, että työnantajille välittyisi yhä enemmän positiivisia kokemuksia erityisryhmien työllistämisestä. (Ilmonen ym., 2011,10.)

Vammaisten henkilöiden osalta työllistyminen näyttää suurelta osin kilpistyvän asenteisiin ja tiedon puutteeseen. Osatyökykyisenä työmarkkinoilla oleminen on Suomessa edelleen enemmän poikkeus kuin sääntö. Niinpä vammaisen henkilön oman näkemyksen ja kokemusten huomioiminen työelämäosallisuutensa edistämässä onkin erittäin tärkeää. (Ilmonen ym., 2011, 26-27.)

Vammaisille, selkäydinvammaisille, on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun työpaikalla. Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Tässä laissa määrätään, että työnteettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön työhön tai koulutukseen pääsemiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi. Kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan erityisesti huomioon toimista aiheutuvat kustannukset, työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän taloudellinen asema sekä mahdollisuudet saada toimien

toteuttamiseen tukea julkisista varoista tai muualta. (Yhdenvertaisuuslaki, 21/2004, 5§). Lisäksi laissa määrätään, ettei ketään saa syrjiä iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Yhdenvertaisuuslaki, 21/2004, 6§).

Työpaikalla työterveys- ja työturvallisuuslainsäädäntö velvoittaa työnantajaa riskienarviointiin ja työturvallisuuden huomioimiseen. Työturvallisuuslaissa säädetään, että työympäristön suunnittelussa on tarvittaessa otettava huomioon vammaiset ja muut työntekijät, joiden työn tekeminen sekä terveyden ja turvallisuuden varmistaminen työssä muutoin edellyttää erityisiä toimenpiteitä (Työturvallisuuslaki 738/2002, 12§.)

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia Vakuutuskuntoutus VKK ry:n selkäydinvammaisten ammatillista kuntoutusta. Opinnäytetyön toimeksiantajataho Vakuutuskuntoutus VKK:n halusi selvittää asiakkaanaan olleiden selkäydinvammaisten kuntoutujien mielipiteitä seikoista, jotka edesauttoivat tai estivät sekä ammatillisen kuntoutuksen onnistumista että kuntoutujien työllistymistä. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää selkäydinvammaisten kokemuksia ja mielipiteitä ammatillisesta kuntoutuksesta, joiden avulla Vakuutuskuntoutus VKK ry:n voi kehittää selkäydinvammaisten ammatillista kuntoutusta.

Tällä opinnäytetyöllä selvitetään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitkä seikat edesauttavat tai estävät kuntoutujan työllistymistä?
 - 1.1 Minkälainen on selkäydinvammaisen kuntoutujan ammatillisen kuntoutuksen prosessi ja sisältö?
 - 1.2 Mitkä seikat edesauttavat tai estävät ammatillisen kuntoutusprosessin onnistumista?

5.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö sisältää kaksi tutkimusta, kyselyn ja haastattelun.

Tutkimusmenetelmänä kysely on määrällinen eli kvantitatiivinen kun taas haastattelu laadullinen, kvalitatiivinen, tutkimusmenetelmä.

Kvantitatiivinen tutkimus eli määrällinen tutkimus antaa yleisen kuvan mitattavien ominaisuuksien välisistä suhteista ja eroista. Määrällisen tutkimuksen tehtävä on selittää, kuvata, kartoittaa, vertailla, ennustaa asioita ja ominaisuuksia. (Vilkka, 2007, 13, 19.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa taas on kyse todellisen elämän kuvantamisesta. (Hirsjärvi ym., 2007, 157.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan henkilöitä, ihmisiä tiedonkeruun menetelminä. (Hirsjärvi ym., 2007, 160.)

Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen nähdään toisiaan täydentävinä lähestymistapoina (Hirsjärvi ym., 2007, 132).

Opinnäytetyöhön aineistoa kerättiin kyselyn ja haastattelun avulla. Kyselyssä kysymysten muoto on vakioitu eli kaikilta kysytään samat asiat, samalla tavalla ja samassa järjestyksessä. Kysely on hyvä aineistonkeruumenetelmä silloin, kun tutkittavia on paljon. Kyselyä on hyvä käyttää myös silloin, kun tutkitaan henkilökohtaisia asioita kuten mielipiteitä ja asenteita. (Vilka, 2007, 28.) Kyselyn haittana on se, ettei ole mahdollista varmistua siitä, miten vakavasti ja huolellisesti kyselyyn on vastattu ja siitä, miten hyvin vastaajat ovat perehtyneet kysyttyihin asioihin. Lisäksi ongelmaksi voi muodostua vastaamattomuus. (Hirsjärvi ym., 2007,190). Haastattelussa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa haastateltavaan. Haastattelu on joustava tapa kerätä tutkimusaineistoa, jossa annetaan haastateltavalle mahdollisuus tuoda itseään koskevia seikkoja vapaasti esille. Siinä voidaan myös syventää tutkimusaihetta ja saada esille tutkittava aihe monitahoisesti. Haastattelu on tutkimusmenetelmänä kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmä. (Hirsjärvi ym., 2007, 199, 200.)

5.3 Tutkimuksen aineisto

Opinnäytetyön kyselylomake lähetettiin vuosien 2009 – 2011 aikana Vakuutuskuntoutus VKK ry:n asiakkaana olleille selkäydinvammaisille kuntoutujille. Tämän tutkimusjoukon kokosi VKK:n kuntoutussuunnittelija Helena Oksanen ja toimitusjohtaja Juha Mikkola ja tutkimusjoukon valikoi ennakkoon JOTMA- hankkeen projektipäällikkö Anja Tantt. Tutkimusjoukko valittiin siten, että tutkimusjoukoksi valikoitui puhtaasti selkäydinvammaisia kuntoutujia. Tutkimuksen kyselylomakkeen sisälsi monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Tutkimuksen kyselylomakkeen sisältöä työstivät yhteistyössä VKK ry:n johtavan kuntoutussuunnittelijan Helena Oksasen ja toimitusjohtajan Juha Mikkolan, kuntoutuspäällikkö Samuli Kaarre sekä JOTMA- hankkeen projektipäällikkö Anja Tantt. Kyselylomake lähetettiin kuntoutujille Vakuutuskuntoutuksen VKK ry:n puolesta.

Kyselyyn vastaukset luovutettiin opinnäytetyön tekijälle analysointia varten.

Vastausten määrä jäi vähäiseksi, joten tutkimustulosten yksityiskohtainen tarkastelu ja syvälinen analysointi oli mahdollista. Kyselylomakkeen monivalintakysymysten vastaukset on koostettu taulukoihin kun taas avoimien kysymysten vastaukset on avattu ja käydään läpi teema-alueittain. Tutkimustulokset käsitellään myöhemmin kappaleessa tutkimustulokset. Kyselylomake sisälsi kysymyksiä, joissa vastaajia pyydettiin asettamaan vastauksia tärkeysjärjestykseen eli arvioimaan tärkeyttä asteikolla 1-3, 1 ollen tärkein seikka ja 3 ollen kolmanneksi tärkein seikka. Näiden kysymysten osalta tutkimustuloksissa on huomioitu vain ne vastaukset, joihin on vastattu pyydetyllä tavalla.

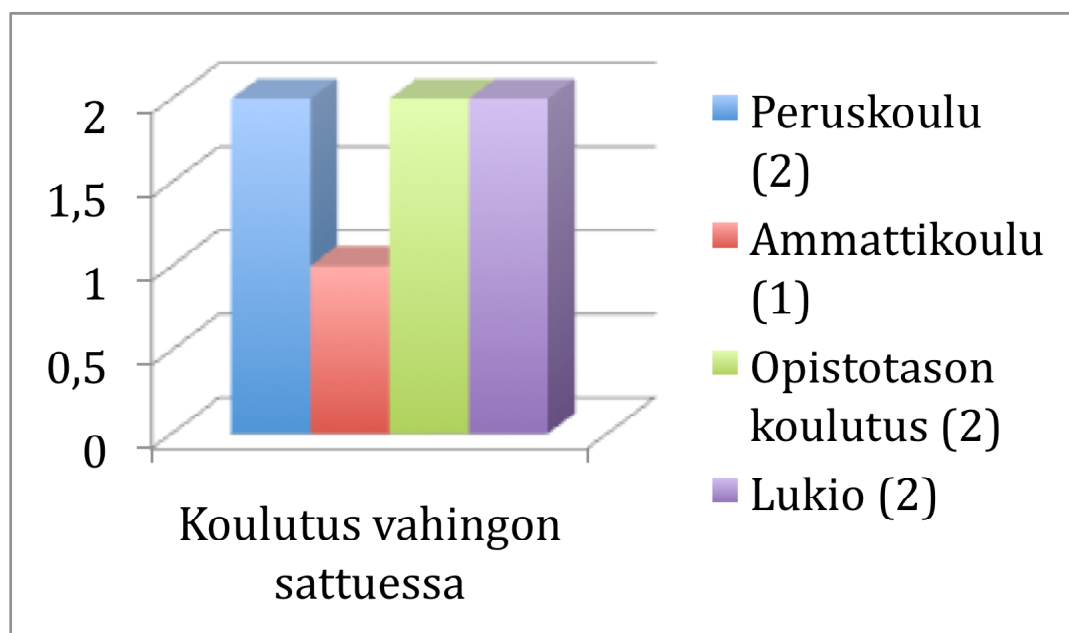
Kyselylomakkeista nousi lisäkysymyksiä kuntoutujien näkemyksistä ammatillisesta kuntoutuksesta. Niinpä päädyttiin syventämään tutkimusta haastattelun avulla. Kyselytutkimukseen osallistuneista valittiin kolme vastaajaa, joiden ammatillisen kuntoutuksen prosessia sekä näkemyksiä kuntoutuksesta haluttiin edelleen tutkia. Nämä kolme vastaajaa valikoituivat lisätutkimuksen kohteeksi, sillä heidän vastaustensa perusteella ajateltiin, että heidän näkemystensä ja kokemustensa perusteella voitaisiin kehittää selkäydinvammaisten ammatillista kuntoutusta ja selvittää työllistymistä edistäviä ja estäviä seikkoja. Vakuutuskuntoutus VKK otti yhteyttä valikoituihin kuntoutujiin ja pyysi heidän suostumustaan lisätutkimukseen osallistumiseen. Kaksi kuntoutujaa suostui lisätutkimukseen, yhtä kuntoutujaa ei tavoitettu. Vakuutuskuntoutus VKK ry:n yhteydenoton jälkeen kahden lisätutkimukseen suostuneen vastaajan tiedot luovutettiin opinnäytetyön tekijälle yhteydenottoa varten. Haastattelurunko muodostui kummankin kuntoutujan kyselylomakkeen vastausten pohjalta. Lisätutkimuksen haastattelut toteutettiin sähköpostikeskustelun avulla. Lisätutkimuksen tulokset käsitellään myöhemmin kappaleessa kokemuksia ammatillisesta kuntoutuksesta.

6 Tutkimuksen tulokset

Kyselylomake lähetettiin 30 VKK:n ammatillisen kuntoutuksen prosessin läpikäyneelle tai sitä läpi käyväälle kuntoutujalle, joilla on selkäydinvamma. Vastauksia tutkimukseen tuli kahdeksalta (8) kuntoutujalta, joten vastausprosentti on 26, 7%

Vastanneista kolme (3) on naisia ja viisi (5) miestä. Vastaajista kolme (3) on 18-35 vuotiaita, kaksi (2) on 35-45 vuotiaita ja kolme (3) on 45-55- vuotiaita. Vastaajista seitsemän (7) asuu kaupungissa ja yksi taajama- alueella. Vastanneista kolme (3) on naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa, kaksi (2) on avoliitossa ja kolme (3) on naimatonta. Vastaajat olivat vammautuessaan 16- 50 vuotiaita.

Seuraavassa taulukossa on esitetty koulutus vahingon/vammautumisen sattuessa;

Vahingon sattuessa vastanneiden ammatit olivat seuraavia:

- Opiskelija (2)
- Harjoittelija (1)
- Työnjohtaja (1)

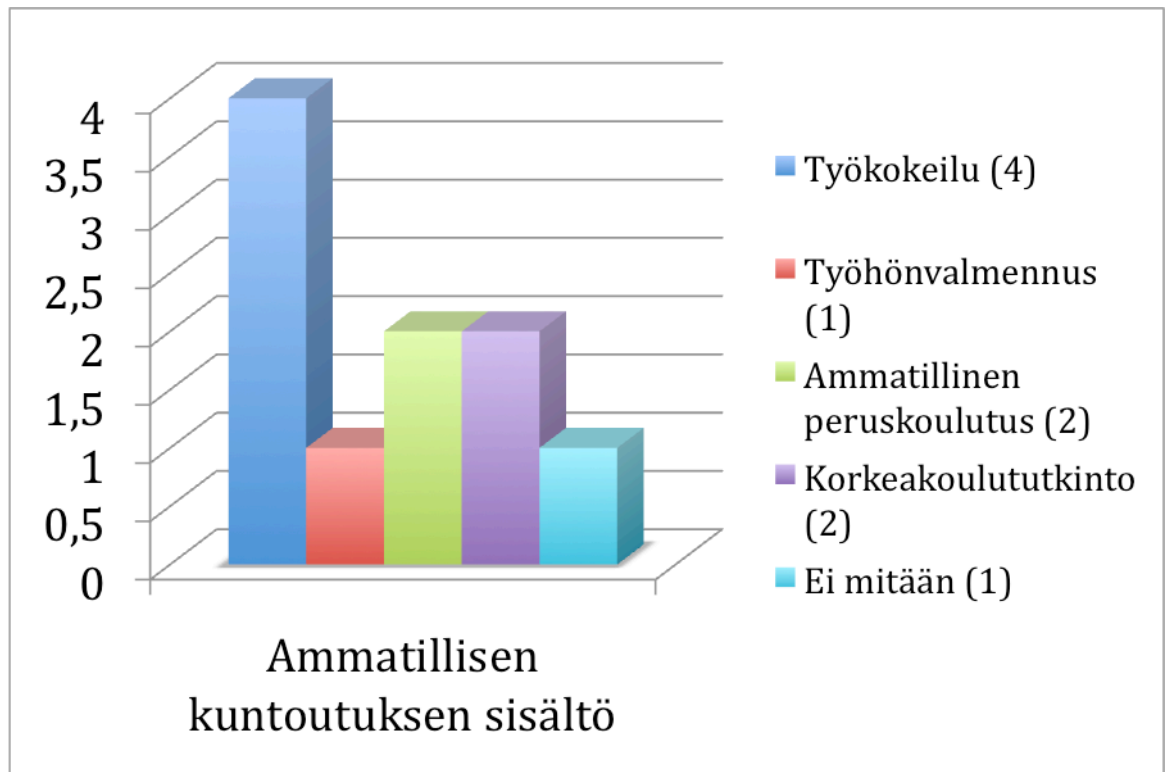
- Linja-auton kuljettaja (1)
- Armeijan palveluksessa (1)
- Ilmastointiasentajana sekä elämys- ja ohjelmapalveluiden tuottajana (1)

Vahingon sattuessa vastanneiden työtehtävät olivat seuraavia:

- asentaja/ohjaaja
- vartiointitehtävät
- prosessityönjohtaja
- Sihteeri/projektiesimiehen työtehtävät
- opintojen ohella laivasiivojan työtehtävät
- linja-auton kuljettaja

Kaikkien kahdeksan (8) vastanneen vammanlaatu on vaikea ja kaikki käyttävät liikumisen apuvälineitä. Vastanneista kuusi (6) käyttää pyörätuolia (yhellä lisäksi sähkökäyttöinen pyörätuoli), yksi (1) vastanneista käyttää rollaattoria ja kyynärsauvoja. Yksi (1) vastanneista käyttää pyörätuolia ja kyynärsauvoja.

Vastanneista neljä (4) ilmoittaa, että heillä on myötävaikutusalennus korvauksissaan. Yhdellä (1) vastanneista ei ole myötävaikutusalennusta korvauksissa. Kolme (3) vastanneista ei vastannut tähän kysymykseen. Ammatillinen kuntoutus sisälsi seuraavia toimenpiteitä:

Ammatillisen kuntoutuksen jälkeen kolmella (3) vastanneista on opistotason koulutus, kahdella (2) korkeakoulututkinto. Kolme ei vastannut mitään tähän kysymykseen.

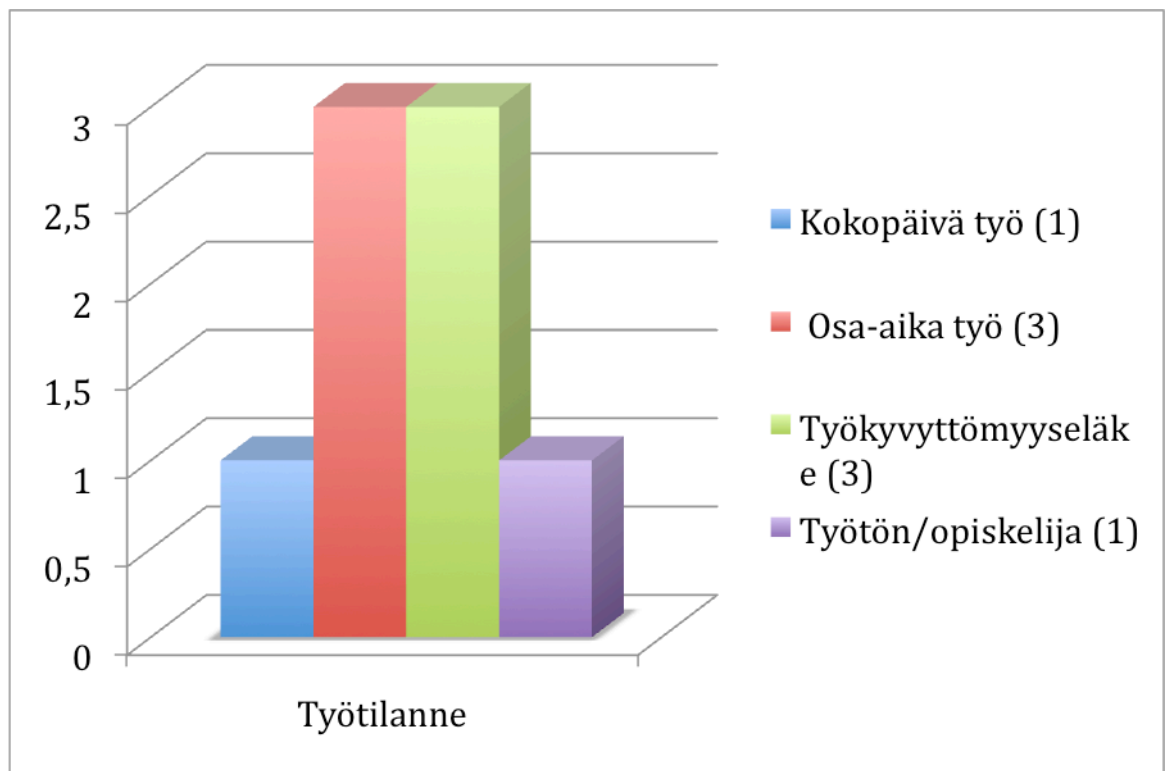
Vastanneista neljä (4) on työllistynyt, kolme (3) on työkyvyttömyyseläkkeellä ja yksi (1) vastaajista ei osannut määrittellä ammatillisen kuntoutuksen tilannetta.

Vastanneista kolme (3) työllistynyttä ovat uudelleen kouluttautuneita (korkeakoulututkinto tai ammatillinen peruskoulutus), yksi (1) työllistynyt on läpikäynyt ammatillisen kuntoutuksen prosessissa työkokeilun ja työhön valmennuksen. Työkyvyttömyyseläkkeelle jääneiden kolmen (3) vastaajan ammatillinen kuntoutus sisälsi työkokeilun. Tutkimuksen kyselyyn vastanneista kukaan työllistyneistä ei ollut työllistynyt entiseen työpaikkaansa tai työtehtäviinsä. Kolme jätti vastaamatta tähän kysymykseen.

Ammatillisen kuntoutuksen prosessin päätteeksi työllistyneet toimivat nyt:

- sosiaalityöntekijänä
- liikunnanohjaajana ja vertaiskuntoutujana
- asiakaspalvelijana/varastonhoitajana
- järjestelmäasiantuntijana

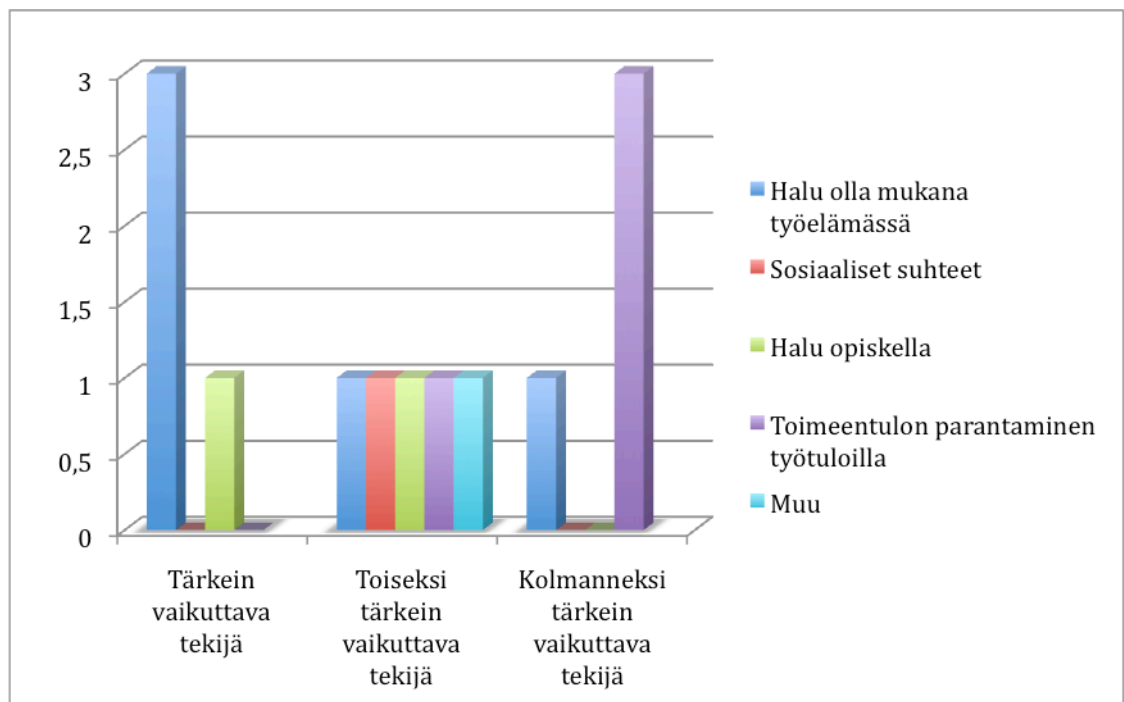
Seuraavassa kaaviossa on esitetty vastanneiden nykyinen työtilanne:

Ammatillinen kuntoutuksen selvittelyvaihe alkoi kahdella (2) vastanneista 6-12 kk vammautumisen jälkeen. Kahdella (2) vastanneista se alkoi 1-2 vuotta vammautumisen jälkeen ja kolmella (3) yli kaksi vuotta vammautumisen jälkeen. Yksi vastanneista ei muista ammatillisen kuntoutuksen selvittelyvaiheen alkamisajankohtaa.

Ammatillisen kuntoutuksen otti puheeksi yhdellä (1) vastanneista hoitava lääkäri ja sairaalan sosiaalityöntekijä. Yhdellä (1) ammatillista kuntoutusta ehdotti hoitavalääkäri ja vakuutusyhtiön edustaja. Yhdellä (1) vastanneista asian otti esille kuntoutusohjaaja. Kolmella (3) vastanneista se lähti omasta aloitteesta ja yhden (1) vastaajan kohdalla se nousi esille kuntoutuskeskuksessa.

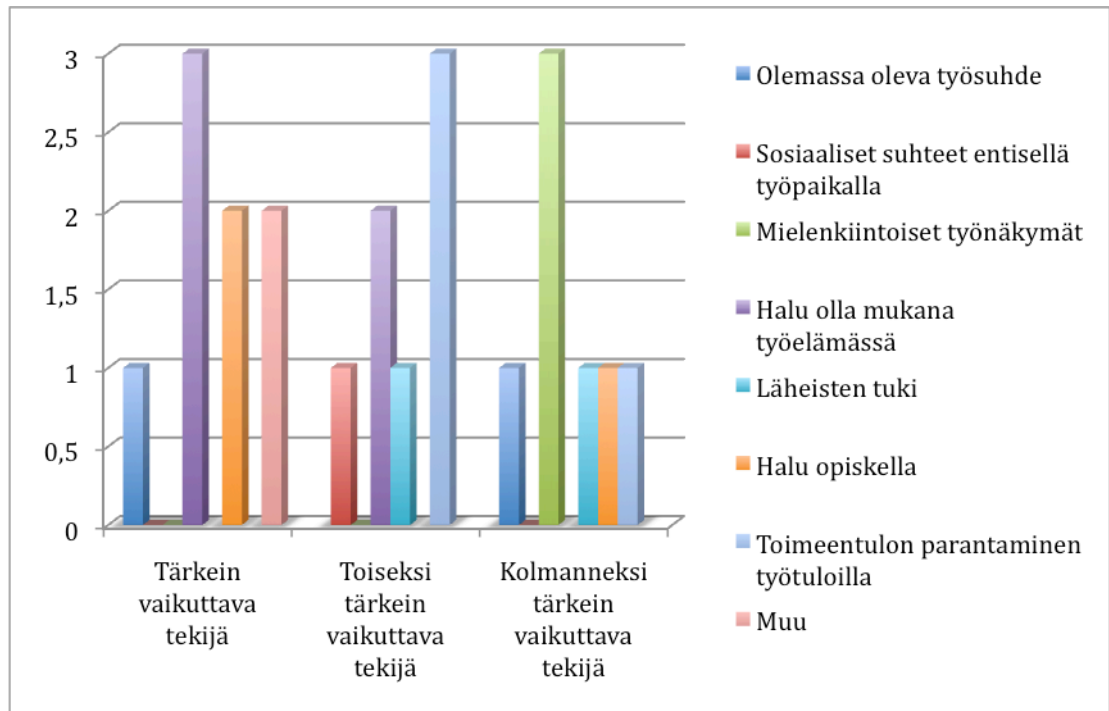
Seuraavassa taulukossa näkyy seikkoja, jotka motivoivat ammatillisen kuntoutuksen aloittamiseen. Vastaajat ovat arvottaneet vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen 1-3, 1 ollen tärkein seikka ja 3. ollen kolmanneksi tärkein seikka. Vastauksista on huomioitu vain ne, jotka on merkitty numeroin.

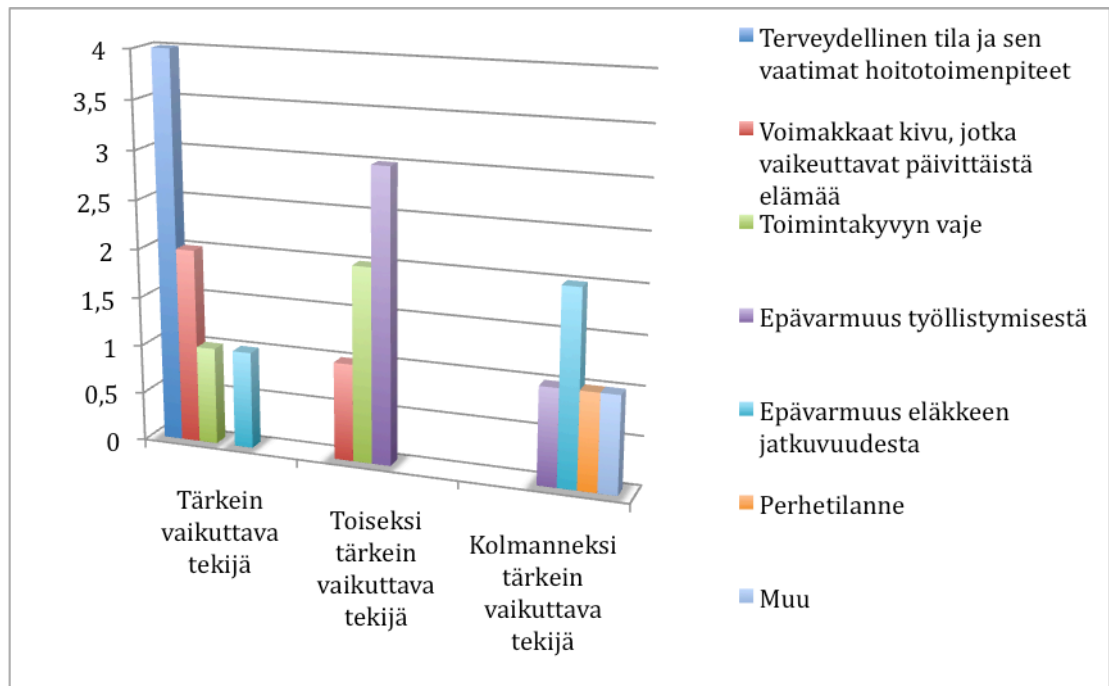
Tässä taulukossa muu käsittää vastaajan vastaukset seuraavasti; uutta sisältöä elämään ja vakuutusyhtiön painostus.

Seuraavassa taulukossa kuvaan seikkoja, jotka edesauttoivat ammatillisen kuntoutuksen etenemistä. Vastaajat ovat arvottaneet vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen 1-3, 1 ollen tärkein seikka ja 3. ollen kolmanneksi tärkein seikka. Vastauksista on huomioitu vain ne, jotka on merkitty numeroin. Tässä taulukossa

kohta muu käsittää vastaajien vastaukset seuraavasti; uutta sisältöä elämään ja esimiesten tuki ja työkokeilun aikaisen työpaikan kannustava ilmapiiri.

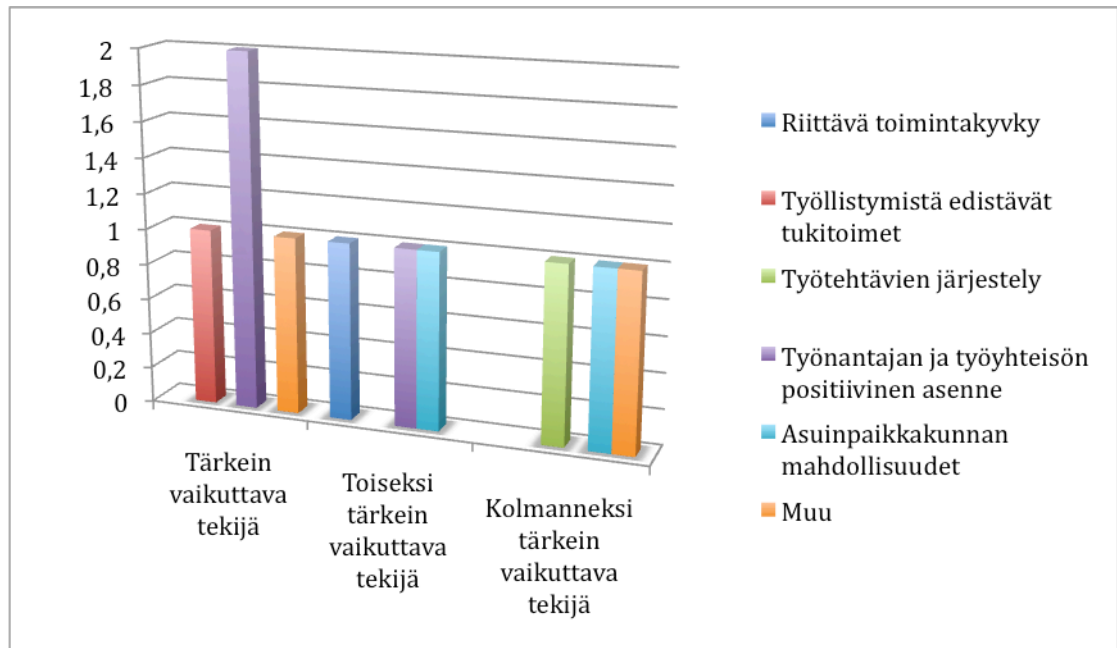
Seuraavassa tuon esille niitä seikkoja, jotka ovat haitanneet ammatillista kuntoutusta. Vastaajat ovat arvottaneet vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen 1-3, 1 ollen tärkein seikka ja 3. ollen kolmanneksi tärkein seikka. Vastauksista on huomioitu vain ne, jotka on merkitty numeroin. Tässä taulukossa muu ammatillista kuntoutusta haitannut tekijä on esteettömyys sekä työtehtävät, jotka vaativat liikkumista työpaikan ulkopuolella.

Kyselyyn vastanneet määrittivät ammatillisen kuntoutuksen keskeytyksen johtaneita syitä, joita olivat:

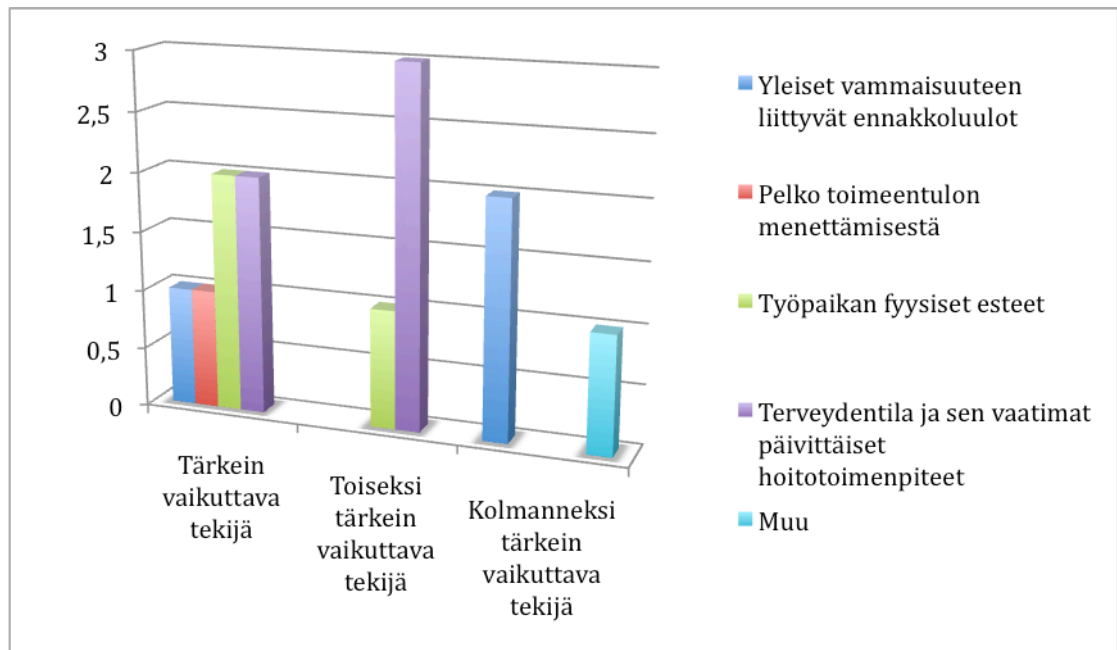
- Terveystila ja sen vaatimat päivittäiset hoitotoimenpiteet
- Voimakkaat kivut, jotka vaikeuttivat päivittäistä elämää
- Toimintakyvyn vaje
- Epävarmuus työllistymisestä
- Epävarmuus eläkkeen jatkuvuudesta
- Perhetilanne
- Muu syy, joka yhdessä vastauksista oli seuraava:
- ”En tiennyt, että se on keskeytynyt...”

Kyselyyn vastanneista neljä (4) oli työllistynyt ammatillisen kuntoutuksen päätteeksi. Työssä käyvät vastaajat määrittivät niitä seikkoja, jotka ovat edistäneet työllistymistä seuraavasti:

Tässä taulukossa muut tekijät ovat oma- aloitteisuus sekä oma positiivinen asenne.

Vastanneet määrittivät myös niitä seikkoja, jotka jarruttivat työllistymistä. Tässä taulukossa muu syy on vastaajien mukaan henkilökohtaisen avun puute.

Neljä (4) vastanneista koki saaneensa tukea tarpeeksi ammatillisen kuntoutuksen prosessin aikana. Neljä (4) vastanneista koki, että olisi tarvinnut enemmän tukea.

Tukea vastanneet olivat saaneet VKK:n työntekijöiltä sekä nykyiseltä työnantajaltaan. Työkokeilujen aikainen tuki koettiin tärkeäksi, tarpeelliseksi ja riittäväksi. Ohjaus ja tuki työhön palaamiseen oli ollut riittävää. Myös työnkuvan räätälöimiseen saatu apu oli ollut saatavilla ja riittävää.

Vastanneet olisivat tarvinneet enemmän tukea ja apua työpaikan hankkimisessa, tietoa erilaisista mahdollisuuksista työmarkkinoilla. Erityisesti apua ja tukea olisi tarvittu opintojen alku ja loppuvaiheessa. Erityisen paljon tukea olisi kaivattu heti valmistumisen jälkeen työelämään siirtymisessä ja myös silloin, kun opinnot olivat keskeytyneet. Yksi vastaajista olisi tarvinnut ymmärrystä ja tukea ja mahdollisuuden kokeilla vanhassa työpaikassaan työskentelyä. Hän koki, että hänelle ei ollut annettu mahdollisuutta entisten työtehtävien pariin palaamiseen vaan suositeltu työkyvyttömyys eläkettä.

Työpaikalla kahdelle (2) vastaajalle on tehty ergonomisia muutostöitä, työpöydän korkeussäätö on tehty mahdolliseksi. Yhdelle (1) vastanneista on hankittu

henkilökohtaisena apuvälineenä tietokoneen hiiri. Kolmelle (3) vastanneista on tehty työaikajärjestelyitä ja kahdelle (2) on räätälöity toimenkuvaa toimintakyvylle sopivaksi.

Työpaikoilla esteettömyys on pyritty huomioimaan. Yhdellä työpaikalla on isomman remontin yhteydessä tehty kaksi inva wc:tä, asennettu porrashissit, asennettu luiskoja, kulkuväyliä on avarrettu. Työajan muutoksilla, liukuvalla työajalla ja osa-aikatyöllä, on tehty työn teosta omalla tavallaan esteetöntä. Kaikki työllistyneet vastaajat voivat liikkua esteettömästi työtilassa, sosiaalisissa tiloissa, työpaikan sisäänkäynnillä, piha-alueella ja työmatkoilla. Vastanneista kolme voi liikkua näiden lisäksi esteettömästi myös kokoustiloissa.

Vastaajista kaksi antaa arvosanan 9 omalle työpaikalleen, yksi antaa 8 ja yksi 5. Perusteluiksi kirjattiin työpaikan positiivinen asenne, esteettömyys. Arvosanoja laski lepohuoneen puuttuminen, raskaat palo-ovet, jotka hankaloittavat kulkemista.

Kyselykaavakkeen lopussa vastaajat saivat antaa ohjeita asiakkaan ohjaukseen ammatillisen kuntoutuksen suunnittelu- ja loppuvaiheessa. Yksi vastaajista toivoi enemmän yhteydenpitoa ja neuvontaa. Toinen vastaajista toivoi taas monipuolista tutustumista asiakkaan tilanteeseen kokonaisvaltaisesti. Eräs vastaajista kirjoittaa seuraavasti:

” Opiskelun mahdollisuuksista. Listausta eri oppilaitoksista sekä tietoa niiden esteettömyydestä. Selkeää tietoa tilanteesta mikä voi olla edessä kun opiskelu loppuu. Tietoa siitä, mitä tapahtuu jos on pakko keskeyttää opinnot kun huomaa vammautumisen haittaavan sitä. Tietoa siitä, mikä on tilanne ja elämänlaatu ilman ammattia ja mahdollisuutta työllistyä tai mitä se on niiden kanssa.”

Eräs vastaajista haluaisi ammatillisen kuntoutuksen sisältävän laajaa infoa erilaisista mahdollisuuksista sekä toivoo kuntoutuksen sisältävän aktiivista ohjausta. Toinen vastaajista taas toivoi, että ammatillisen kuntoutuksen aikana varmistettaisiin koulutuksen sopivuus kuntoutujalle. Hän lisäksi toivoo ammattilaisten pohtivan

kuntoutujien toimintakykyä suhteessa mahdollisen tulevan ammatin fyysisiin vaatimuksiin.

Eräs vastaajista toteaa, ettei pysty antamaan ohjeita työkokeilun perusteella, mutta toteaa työnantajan luomien mahdollisuuksien vaikuttavan asiaan. Yksi vastaajista toivoo enemmän apua ja tukea työpaikkojen etsimisessä ja toivoo tukea työpaikallakin työn alkaessa. Hän lisää, että jos vammautunut on arka niin tällöin hän jää omilleen. Yksi vastaajista ei vastannut tähän kysymykseen.

Vastaajat kertoivat mielipiteensä toimenpiteistä, joita heidän mielestä tulisi tehdä vaikeavammaisten työllistymisen edistämiseksi. Eräs vastaajista toivoi työkokeilujen yleistämistä moniin eri aloille sekä opiskelun tukemista. Eräs vastaajista kirjoittaa oman kokemuksen työkokeilusta. Tässä vastaaja kokee työkokeilun kääntyneen häntä itseään vastaan, sillä työkokeilusta saatuja tuloksia ei huomioida vakuutusyhtiössä ja tästä johtuen ansionmenetyskorvausasia on kesken. Tämä vastaaja pohtii, onko VKK:n lausunnoilla vaikutusta vakuutusyhtiöiden päätöksiin.

Yksi vastaajista kirjoittaa näin:

”Asenne, asenne ja asenne. Oma, muiden ja teidän ammatti ihmisten. Oma tieto työllistymiseen on se, että ei työpaikkaa kiinnosta työllistymiseen saatava tuki vaan se, että on halu ja kyky toimia työtehtävässä jota tarjoavat. Omien henkisten voimavarojen opettelu ja käyttö ammattiin valmistumisen ohessa olisi yksi asia, joka pitäisi sisältyä prosessiin.”

Eräs vastaaja toivoo vaikeavammaisten työllistymisen edistämiseksi järkeviä järjestelyjä ansionmenetyskorvauksen ja eläkkeen suhteen. Hän toivoo myös sopivien työolosuhteiden ja työaikojen järjestämistä. Yksi vastaajista toivoo ytimekkäästi, että taloudellinen tuki menisi esteettömyyskorjauksiin. Tämä lisäksi vastaaja mainitsee vaikeavammaisten työllistymisen edistäviksi tekijöiksi palkkatuen. Hän toivoo myös järjestettäväksi asennekampanjoita.

Eräs toinenkin vastaajista toivoo palkkatuen kehittämistä. Tämä vastaaja ehdottaa, ettei palkkatukea tarvitsisi hakea joka vuosi. Lisäksi hän toivoo palkkatuen prosentteja korotettavaksi. Tämä vastaaja kirjoittaa eläkepalkan olevan rasite ja este työllistymiselle. Lisäksi vastaaja painottaa osa- aika työn tärkeyttä ja tarpeellisuutta; työnantajan palkkaama motivoitunut vammautunut osa- aikainen työntekijä on yhtä arvokas kuin kokoaikainen ”terve” työntekijä.

Eräs vastaaja kirjoittaa seuraavasti:

”Pitäisi ymmärtää ja hyväksyä tosi asiat, että vammautunut ei kykene samaan kuin terveet ihmiset. Silti antaa mahdollisuus olla mukana työelämässä jos hän niin haluaa. ”

Yksi vastaajista ei vastannut tähän kysymykseen.

7 Johtopäätökset

Pienehkön vastausprosentin takia kyselylomakkeen vastauksista ei voida tehdä kaikenkattavia johtopäätöksiä tai selittäviä ilmiöitä, jotka kertoisivat selkäydinvammaisten työllistymisestä. Tutkimustuloksista voi kuitenkin nostaa esille seikkoja, joita voidaan huomioida selkäydinvammaisten ammatillisessa kuntoutuksessa.

Tärkeimmäksi seikaksi ammatillisen kuntoutuksen aloittamiseen koettiin halu olla mukana työelämässä. Toimeentulon parantaminen koettiin kolmanneksi tärkeimmäksi tekijäksi. Ammatillisen kuntoutuksen edesauttavista seikoista tärkein oli halu olla mukana työelämässä. Toiseksi tärkein tekijä oli toimeentulon parantaminen työtuloilla ja kolmanneksi tärkein tekijä oli vastanneiden mielestä mielenkiintoiset työnäkymät. Toimeentulon parantamisen korkeaan sijoittumiseen saattaa vaikuttaa se seikka, että neljällä vastanneista oli myötävaikutusalennus korvauksissaan. Työkokeilujen yleistymisen monille eri aloille ja eri esteettömien opiskelumahdollisuuksien listaus koettiin myös tarpeelliseksi.

Terveystila ja sen vaatimat hoitotoimenpiteet sekä epävarmuus työllistymisestä haittasivat ammatillista kuntoutusta. Lisäksi voimakkaat kivut, toimintakyvyn vaje ja epävarmuus eläkkeen jatkumisesta haittasivat ammatillista kuntoutusta.

Työllistymistä edesauttoi selkeästi esimiehen ja työyhteisön positiivinen asenne. Lisäksi työllistymistä tuki riittävä toimintakyky, työllistymistä edistävät tukitoimet (erityisesti palkkatuki), työtehtävien järjestely, asuinpaikkakunnan mahdollisuudet ja erikseen mainitut oma- aloitteisuus sekä oma positiivinen asenne.

Oma motivaatio ammatilliseen kuntoutukseen vaikutti tutkimustulosten mukaan työllistymiseen. Kolme vastanneista kertoo, että ammatillisen kuntoutuksen prosessi lähti käyntiin omasta aloitteesta. Nämä kaikki kolme ovat työllistyneet ammatillisen kuntoutuksen prosessin päätteeksi.

Kyselylomakkeen vastausten mukaan ammatillisen kuntoutuksen jälkeen kuntoutujat työllistyivät pääsääntöisesti suuriin kaupunkeihin ja suurten kaupunkien työllistymismahdollisuudet nähtiin parempina kuin pienissä kaupungeissa ja kunnissa.

Myös uudelleen kouluttautumisella näyttäisi tämän tutkimuksen mukaan olevan positiivinen vaikutus työllistymiseen. Työllistyneistä kahdella (2) ammatillisen kuntoutuksen selvittelyvaihe alkoi 1-2- vuotta ja kahdella yli 2 vuotta vammautumisesta. Kaikki työllistyneet vastaajat kertoivat ammatillisen kuntoutuksen aloittamiseen motivoineen halu olla mukana työelämässä ja toimentulojen parantaminen. Kolmella (3) työllistymistä edisti työnantajien ja työyhteisön positiivinen asenne ja kahdella (2) asuinpaikkakunnan mahdollisuudet.

Työllistymistä haittasi vastaajien mielestä terveydentila ja sen vaatimat hoitotoimenpiteet. Työllistymistä haittasi vastaajien kokemuksen mukaan myös työpaikkojen fyysiset esteet sekä yleiset vammaisuuteen liittyvät ennakkoluulot.

Tukea ja ohjausta koettiin tarvittavan opintojen yhteydessä. Kyselyyn vastanneet kokivat, että he olisivat tarvinneet opintojen alussa tukea opintojen aloittamiseen liittyvissä vastoinkäymisissä. Tukea ja ohjausta tarvittiin myös siihen, että sekä opiskelun aloittaminen olisi ylipäättään mahdollista. Opintojen loppuvaiheessa tarvittiin tukea työllistymiseen. Kouluttautuminen ei ehkäpä edesauta itsessään työllistymistä. Sen sijaan tutkimuksen perusteella olisi tarvetta ns. työhön valmentamiseen kouluttautumisen jälkeen. Työhön valmentaja voisi toimia kuntoutujan ja työmarkkinoiden rajapinnassa ”valmentaa” kuntoutujaa työmarkkinoille. Tarvittaisiin taho, jonka erityisosaamista olisi ammatillisen kouluttautumisen jälkeinen tukeminen. Tällainen voisi olla vaikkapa yksityisyrittäjä, jonka palvelusta esim. VKK/vakuutuslaitokset ostaisivat tai se voisi olla osa VKK:n ammatillisen kuntoutuksen palvelua.

Työtehtävien uudelleen organisointi tai yksilöllinen kaavailu, työaika muutokset, osa-aika työ ja liukuva työaika ovat edesauttaneet vammautuneiden kykyä työskennellä

ja mahdollistaneet työllistymisen. Nämä kaikki ovat työnantajan näkökulmasta edullisia, helppoja toimia esteettömään työskentelyyn.

Avoimista vastauksista nousi esille tarve vertaistuesta. Tuki voisi olla konkreettista kerrontaa omasta polusta ammatillisessa kuntoutuksessa. Tai vaihtoehtoisesti esite, jossa olisi esimerkki polkuja, ”oikean elämän esimerkkejä”, ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteistä. Konkreettinen tieto siitä, miten toisen kuntoutujan kohdalla on toimittu, saattaisi auttaa hahmottamaan erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. VKK:n ja Synapsian yhteistyönä tehdäänkin parhaillaan infopakettia uudelle vakuutuskuntoutuksen piiriin tulevalle asiakkaalle.

Vastauksista saa vaikutelman, että kuntoutujat kokevat ammatillisen kuntoutuksen päättyneen heidän kohdaltaan lopullisesti. Näin ei kuitenkaan ole, sillä elämäntilanteen muuttuessa asiakkaan ammatillisen kuntoutuksen prosessi voidaan käynnistää uudelleen. Mihin kuntoutuja voi siis olla yhteydessä? Mikä on se taho? Olisiko se VKK? Vai vakuutusyhtiö? Vai olisiko paras vaihtoehto selkäydinvammautuneen hoidon seurannasta vastaavan yliopistosairaalan (Oulu, Tampere, Helsinki) kuntoutusohjaaja?

Kyselyyn vastanneet nostivat esille myös yhtenä tärkeänä seikkana asenteet. Työnantajien positiivinen ja kannustava asenne koettiin tärkeäksi seikaksi, joka edesauttoi työllistymisessä. Toisaalta kolmanneksi tärkein työllistymistä jarruttava seikka oli yleiset vammaisuuteen liittyvät ennakkoluulot. Lisäksi yleiset asenteet vammaisia kohtaan nostettiin esille avoimissa vastauksissa.

8 Kokemuksia ammatillisesta kuntoutuksesta

Kyselytutkimuksen tuloksien pohjalta tehtiin lisätutkimus, jossa tutkittiin edelleen ammatillisen kuntoutuksen prosessia sekä kuntoutujien mielipiteitä ja näkemyksiä ammatillisesta kuntoutuksesta. Seuraavassa kuvaan kahden kuntoutujan näkemyksiä ja kokemuksia ammatillisesta kuntoutuksesta.

8.1 ”Annen” tarina

Ensimmäisenä haastatteluun vastasi kuntoutuja, jota kutsutaan tutkimustuloksissa nimellä Anne. Anne vammautui vuonna 1994 ja tuli VKK:n asiakkaaksi vasta vuonna 2008. Asiakassuhteen alkamisen pitkittyminen johtuu kiistasta korvaustahojen kesken.

Kuntoutuja Anne vammautui 19- vuotiaana. Tällöin hän oli korkeakouluopiskelija. Vammautumisen jälkeen Anne yritti palata takaisin opiskelupaikkaansa ja jatkaa kesken jääneitä opintojaan, mutta se ei enää onnistunut liikkumisen esteiden takia. Hän hakeutui itse opiskelemaan uutta toisenlaista alaa, sillä opiskelu oli esteettömissä tiloissa ja tällä uudella alalla työllistyminen näytti mahdolliselta. Valmistumisen jälkeen Anne työllistyi:

” HSO-sihteeriksi/ tradenomiksi valmistumiseni jälkeen olin puoli vuotta töissä osa-aikaisena assistenttina (paikassa, jonka itse olin onnistunut saamaan, ensin olin kesätöissä, sitten valmistumiseni jälkeen sain heti vakituisen paikan), mutta selkäongelmani pahenivat, ja päätin hakeutua opiskelemaan lisää parantaakseni työllistymismahdollisuuksia. Pysin opiskelemaan yliopistoon ja sain opiskelupaikan.”

Tämä jälkeen Annen elämässä alkoi ajanjakso, jonka aikana hän oli vuorotellen äitiyslomalla ja opiskelemassa. Ammatillisen kuntoutuksen prosessi alkoi Anne kohdalla vakuutusyhtiön edustajan toimesta.

” Ammatillisen kuntoutuksen prosessi käynnistyi, kun vakuutusyhtiö muistaakseni vuonna 2008 esitti kysymyksen, olisinko kiinnostunut mahdollisesta työkokeilusta. Vastasin myönteisesti ja prosessi käynnistyi vuoden 2008 lopulla. Joulukuussa 2008

kävin ammatillisesti keskitetyssä toiminta- ja työkykyarviossa, johon minut kutsuttiin. Sen jälkeen vuoden 2009 alussa aloin etsiä itselleni sopivaa työkokeilupaikkaa lähettämällä kirjallisia hakemuksia lähialueella oleviin mahdollisesti sopiviin työpaikkoihin... Työkokeiluni alkoi varsinaisesti elokuussa 2009, sitä edelsi viikon jakso toukokuussa 2009. Työkokeiluni loppui helmikuussa 2010... ”

Haastattelussa Anne kertoi oman roolinsa olleen ammatillisen kuntoutuksen aikana aktiivinen ja hän koki tärkeäksi selvittää mahdollisuutensa toimia työelämässä.

Ammatillisen kuntoutuksen aikana Anne teki yhteistyötä

Vakuutus kuntoutuskeskuksen sekä kuntoutus Ortonin kanssa. Haastattelussa Anne kertoo käyneensä kuntoutus Ortonissa lääkärin vastaanotolla ja sekä keskustelemassa ammatillisen kuntoutuksen ohjaajan kanssa. Kyseessä oli työkykyarvio (ammatillisesti keskitetty toiminta- ja työkykyarvio).

Ammatillisen kuntoutuksen aikana Anne oli tehnyt tiivistä yhteistyötä myös työkokeilupaikkansa esimiehen kanssa. Hän mainitsee, että yhteistyö työkokeilupaikan esimiehen kanssa oli ollut kannustavaa ja Anne oli saanut työkokeilunsa aikana paljon positiivista palautetta, mikä lisäsi hänen itseluottamusta ja rohkaisi työntekoon.

Annen kokemuksen mukaan ainut ammatillisen kuntoutuksen toimenpide oli hänen kohdallaan ammatillisen kuntoutuksen tuki, jota hän sai vammautumisen jälkeen:

” Tämä on ainoa "varsinainen" kokemukseni "ammatillisesta kuntoutuksesta", jota kukaan ei varsinaisesti mitenkään silloin "ohjannut"... ainoa ilmentymä siitä oli kuukausittain tililleni tuleva pieni summa, en edes muista, kuka kehotti sellaista hakemaan... Vakuutusyhtiö astuminen kuvioihin vasta myöhemmin, kun pitkällisen prosessin jälkeen vammautumiseni todettiin potilasvahingoksi vasta pari vuotta vammautumisen jälkeen.”

Annen ammatillisen kuntoutuksen prosessi sisälsi työkokeilun. Hän ei kuitenkaan koe sitä osana ammatillista kuntoutusta:

”Minun osaltani kyseessä oli työkokeilu, joten en koe saaneeni varsinaista ammatillista kuntoutusta. En edes käsittänyt, että kyse on siitä. Vakuutusyhtiö halusi järjestää minut työkokeiluun, ja suostuin siihen. Varsinaista ammatillista kuntoutusta se ei kuitenkaan mielestäni ollut, ellei työkokeilua lasketa ammatilliseksi kuntoutukseksi. Työkokeilu tapahtui omassa opiskelupaikassani yliopistossa, eikä opiskeluni siellä ole ollut ammatillista kuntoutusta, missään ei ole kutsuttu opiskelua sellaiseksi, enkä ole saanut siihen mitään ammatillisen kuntoutuksen tukeakaan.”

Anne kertoi haastattelussa kokemuksistaan ammatillisesta kuntoutuksesta:

”Minusta tuntuu, että koko työkokeilu oli vakuutusyhtiön puolelta lähinnä ”huijausta”, keino olla maksamatta ansionmenetykskorvausta, koska kuten aikaisemmin jo mainitsin, työkokeilun tuloksia ei kuitenkaan huomioitu kokonaisuudessaan: vaikka työkokeilukin (ja aikaisempi työllistymiseni vammautumiseni jälkeen) osoitti, etten pysty työskentelemään vammastani ja siitä johtuvista komplikaatioista ja ongelmista johtuen kuin hyvin osa-aikaisesti (noin kolmena päivänä viikossa, max 5-6 tuntia päivässä) ilman, että terveydentilani huomattavasti heikkenee... vakuutusyhtiön mielestä olen työkokeilun jälkeen lähes täysin työkykyinen ja se odottaa työpaikan löytyvän tuosta noin vain. Tämänhetkistä tilannettani vaikeavammaisena kolmen lapsen äitinä vakuutusyhtiö ei myöskään ota mitenkään huomioon työkykyäni arvioidessaan, vaikka on selvää, että lasten- ja kodinhoito pyörätuolista käsin on hyvin haastavaa ja rasittavaa.”

Ammatillisen kuntoutuksen päätteeksi Anne ei työllistynyt:

” Loppujen lopuksi en työllistynyt työkokeiluni jälkeen. Työkokeilun aikana tulin raskaaksi, enkä enää työkokeilun päätyttyä hakenut työpaikkaa. Mikäli en olisi tullut raskaaksi, olisin saattanut löytää työpaikan, uskoisin... ”

Hän kuitenkin uskoo, että työllistyminen on mahdollista; se vain vaatisi onnea, otollisia tilanteita ja suhteita. Hän kertoo löytäneensä itse kaikki

työharjoittelupaikkani ja työpaikkani vammautumisen jälkeen "suhteilla". Näissä työpaikoissa Anne on tunnettu ja tiedetty luotettavaksi ja hyväksi tyypiksi ja on uskallettu palkata. Hakiessaan täysin tuntemattomana työpaikkoja hakemuksella, jossa hän on avoimesti kertonut liikkuvansa pyörätuolilla, on hänet harvemmin kutsuttu työhaastatteluun.

Anne listaa työllistymistään edistäviksi seikoiksi koulutustaustansa, kielitaitonsa ja työkokemuksen ja työkokeilun. Työllistymistä estivät Annen kokemuksen mukaan raskaus, vaikeavammaisuus, mahdollisten sopivien osa-aikaisten työpaikkojen vähyys, liikkumisen esteet.

Haastattelussa Anne kertoo millaisena hän näkee tulevaisuutensa työn näkökulmasta:

"Mikäli minulla ei olisi näin suurta perhettä (kolmea lasta), pyrkisin varmasti aktiivisemmin työelämään, koska koen työn tekemisen ja työyhteisön tärkeiksi. Nyt tällä hetkellä olen kuitenkin niin jaksamiseni äärirajoilla, etten uskalla ajatellakaan, että yrittäisin vielä jakaa voimiani myös työn suorittamiseen: perheen, kodin, oman kunnan ja muutaman harrastuksen ylläpitämisessä on aivan tarpeeksi haastetta ja tekemistä."

Haastattelun päätteeksi Anne kertoo ammatillisen kuntoutukseen kehittämideoita:

"Hienoa on, että olemassa on ammatillisen kuntoutuksen ammattilaisia ja osaajia, jotka voivat auttaa ammatillista kuntoutusta tarvitsevia. Valitettavaa on, että vaikka kuinka hienosti ammatillista kuntoutusta suunniteltaisiinkin ja toteutettaisiin, on vaikeavammaisten työllistymisessä vielä hyvin paljon esteitä ja ongelmia. Vaikeavammaisen työllistymiseen vaikuttavat hyvin monet tekijät, ja jokainen vaikeavammaisen ammatillinen kuntoutuja on otettava erittäin yksilöllisesti huomioon. Esim. omalla kohdallani työllistymiseni esimerkiksi pääkaupunkiseudulla olisi huomattavasti helpompaa kuin pienessä kaupungissa, jossa esteettömiä, osa-

aikaisia työpaikkoja on paljon vähemmän tarjolla. Itse en kuitenkaan perhesyistä johtuen voisi muuttaa työn perässä toiselle paikkakunnalle.”

8.2 ”Pekan” tarina

Toista haastatteluun vastannutta kuntoutujaa kutsutaan tutkimustuloksissa nimellä ”Pekka”. Pekka vammautui vuonna 1987 ja yhteistyö VKK:n kanssa alkoi samana vuonna.

Kuntoutuja Pekka vammautui 16 vuotiaana. Tällöin hän kävi vielä peruskoulua. Näin Pekka kertoo vammautumisen jälkeisestä ajasta:

” Noin puolen vuoden kotona olemisen jälkeen alkoi tietyllä tavoin ”kyllästyttää” kotona olo, kun päivisin kaverit olivat koulussa. Sitten pääsin Mobiralle (nykyään Nokia) töihin vastaavaan ammattiin, jonka opiskelu jäi kesken vammautumisen takia...”

Vuoden työssäolon jälkeen Pekka kuitenkin koki haluavansa viedä vammautumisen aikaan kesken jääneet opinnot loppuun. Hän kertoo haastattelussa käyneensä itse asioita läpi ja pohtineen mitä tulevaisuudeltaan halusi. Ammatillisen kuntoutuksen aloittamisesta Pekka ei tarkalleen muista:

”...En nyt aivan tarkkaan enää muista mihin otin ensimmäisen yhteyden (siitä on niin pitkä aika ja olin vielä noin 18v silloin). Ehkä vakuutusyhtiöön suoraan. Siellä taisivat jo aloitella päätöksiä eläkkeelle jäämisestä... Mutta sen muistan, että asiat sitten kuitenkin käytiin läpi VKK kuntoutusohjaajan kanssa. Jos tuo nyt oli se nimike... Käytännössä VKK kanssa käytiin vain läpi mitä korvauksia saan, yms. ...”

Haastattelussa Pekka kertoo toimineensa itsenäisesti opiskelupaikkojen hankkimisessa. Hän hakeutui itse opiskelemaan ensin Radio- ja TV-asentajan linjalle ammattikouluun, mutta se ei tuntunut omalta. Tämän jälkeen Pekka haki toiseen ammattikouluun, josta sitten valmistui. ammattikoulun jälkeen Pekka hakeutui yhteishaun kautta ammattikorkeakouluun opiskelemaan. Opiskelu

ammattikorkeakoulun tiloissa oli esteetöntä, joten pyörätuolia apuvälineenä käyttävä Pekka suoritti automaatio insinöörin tutkinnon.

Opintojen loppuvaiheessa Pekka olisi kaivannut tukea:

”...että loppuvaiheessa, juuri ennen valmistumista, en saanut mitään tukea ja tietoa mahdollisuuksista mitä jos en työllisty ja jos vammani kuitenkin on esteenä työpaikan saannissa. Kaikki työpaikat kun ei ole esteettömiä. Ei kerrottu mitään vaihtoehtoista... Ja edelleen mietityttää se että ei oikein tueta fyysistä kuntoutusta töissä jaksamiseen vammani osalta. Iän mukana alkaa huomaamaan, että töissä jaksaminen heikentyy. Tuntuu, että ei oteta asiaa huomioon ennen kuin on myöhäistä. Totuus on kuitenkin se, että vamman takia jaksaminen loppuu kuin seinään ja silloin on jo myöhäistä. Toisin kuin niin sanotusti terveiden kanssa voidaan toimia. Heille kun voidaan antaa kuntoutusta niihin vaivoihin, jotka vammautuneilla on jo olemassa kun on töissä. Eli periaatteessa ei ymmärretä tätä seikkaa, että nämä vaivat ja ongelmat ovat läsnä jo tällä hetkellä kun on töissä....”

Pekka työllistyi opintojen jälkeen. Hän kertoo toimineensa niin kuin kuka tahansa työnhakija; hän näki avoimen viran, jota hän haki. Hän kävi työhaastattelussa ja tuli valituksi virkaan. Työstään hän kertoo näin:

”Työilmapiiri hyvä. Ei mitään ongelmaa. Ketään ei haittaa se, että liikun pyörätuolilla... Työnteon mielekkyys on edelleen hyvä mutta vamman aiheuttamat vaivat ja ongelmat alkavat vaivaamaan fyysisesti ja henkisesti. Tällä hetkellä teen 20%:sti lyhennettyä työpäivää. Eli 6h/päivä. Ongelma on myös siinä että kuudessa tunnissa pitäisi kuitenkin ehtiä tekeä periaatteessa 8h työt...”

Pekan työpaikalla on työn tekeminen tehty esteettömäksi. Näin hän kertoo haastattelussa työpaikan esteettömyydestä:

”Kun tehtiin koko talon remontti niin samalla otettiin huomioon esteettömyys. Myös saniteetti tilojen suhteen. Mitenkään en ole osallistunut tähän projektiin. Ja työ ergonomian takia useammalla muillakin henkilöillä on samanlainen sähköisesti

säädettävä työpöytä. Muutenkin kaikki asiat toimivat moitteettomasti työterveysaseman kautta...”

Haastattelussa Pekka pohti seikkoja, jotka ovat edesauttaneet työllistymistä. Hän kertoo, että tällainen seikka on oma-aloitteisuus. Hän lisää vielä, että työnhakemisessa ja työllistymiseen hän ei saanut tukea keneltäkään tai mistään. Pekka kokee, että olisi tarvinnut enemmän tukea opintojen alku- ja loppuvaiheessa. Hän kertoo myös, että olisi halunnut enemmän tietoa, ohjausta sekä tietoa mahdollisuuksista. Lisäksi hän jatkaa:

”Sain tietää jostain kautta jotain sellaista, että vakuutusyhtiö voisi maksaa työnantajalle kahden ensimmäisen vuoden aikana jotain työllistämiskorvausta rahallisesti. Tiedon sain niin epämääräisesti että en ole varma vieläkään että onko tuo totta...”

Pekka koostaa vielä haastattelun lopussa omia ajatuksiaan näin:

” Pitää huomioida, että en ole läpi käynyt mitään kuntoutus suunnitelmaa. Tai sellaista mulle ei tehty tai kerrottu. Kävin läpi opiskeluprosessin tasavertaisesti niin kuin muu nuori henkilö yhteishakujen ja pääsykokeiden kautta. Samoin kävi myös työllistymisen kanssa. Itse hain työpaikan... Tosin koko sana (ammattillinen kuntoutus) oikeastaan hieman ’kalskahtaa’ mun korvaan. Tarkoitan, että jos joku tulisi kertomaan tuollaisesta niin heti ensimmäiseksi en varmaan siitä täysin rinnoin innostuisi ja sitoutuisi sellaiseen. Koska sellaista kuntoutusta ei omalla kohdallani ainakaan ole joka poistaisi vammani ja tosi 100% työkyvyn... Työllistymiseen tukevan suunnitelman ymmärrän mutta en Ammatillista kuntoutusta. Kokisin Ammatillisen kuntoutuksen enemmän ohjelmana joka pitää yllä työkyvyn kun on työllistynyt. Esim. tässä tilanteessa kun olen niin haluaisin juurikin jokinlaisen ”Ammatillisen kuntoutuksen” joka ylläpitää mun työkyvyn mahdollisemman hyvänä huomioon ottaen selkäydinvammani...”

9 Pohdinta

Vakuutus kuntoutus VKK ry:n ammatillisesta kuntoutusta on aikaisemmin tutkittu vuonna 2011 Johanna Ahosen toimista. Tällöin tutkimuksen kohteena oli VKK:n ammatillisen kuntoutuksen onnistuminen kaikkien asiakkaiden kohdalla. Tämän opinnäytetyön avulla syvennyttiin tutkimaan selkäydinvammaisten ammatillisen kuntoutuksen onnistumista ja esitettiin selkäydinvammaisten näkemyksiä ja kokemuksia ammatillisesta kuntoutuksesta.

Ahonen (2011) toteaa tutkimuksessaan, että yli puolet vastaajista työllistyi ammatillisen kuntoutuksen päätteeksi (Ahonen, 2011, 5). Opinnäytetyössäni vastanneista selkäydinvammaisista puolet olivat työllistyneet ammatillisen kuntoutuksen päätteeksi. Ahonen (2011) mainitsee edelleen tutkimustuloksissaan, että yksi syy työelämästä poissa oloon on mm. perhevapaat (Ahonen, 2011,6). Tämä ilmiö on todennettavissa myös opinnäytetyön tutkimustuloksissa. Asuinläänin ja työllistymisen välillä on mahdollista havaita yhteyttä Ahosen tutkimuksen mukaan. Ahonen kertoo tutkimustuloksissaan, että korkein työllistymisprosentti on Etelä-Suomessa ja Oulun läänissä. (Ahonen, 2011,7.) Samankaltaista tulosta ei opinnäytetyön puolesta voi tehdä, mutta tutkimukseeni osallistuneet ovat työllistyneet pääsääntöisesti suuriin kaupunkeihin ja suurten kaupunkien työllistymismahdollisuudet nähtiin parempina kuin pienissä kaupungeissa ja kunnissa. Ahosen tutkimuksessa todetaan, että ammatillisen kuntoutuksen prosessin aikana eniten tukea kaivattiin ammatillisen kuntoutuksen päättyessä, työelämään siirtymisessä. Erityisesti tukea tarvitsivat opiskelijat ja yrittäjät. Tuen ja ohjauksen määrällä ja asiakkaan omien näkemysten huomioimisella oli selkeä yhteys Ahosen mukaan. Tutkimuksessa Ahonen ehdottaakin tuen lisäämistä ammatillisen kuntoutuksen päätösvaiheessa. (Ahonen, 2011,14.) Tukea ja ohjausta opintojen aikana, ammatillisen kuntoutuksen päätteeksi, työhön siirtymisessä kaivattiin myös selkäydinvammaisten keskuudessa. Kehittämiskohteeksi VKK:n ammatillisessa kuntoutuksessa voitaisiinkin molempien tutkimusten pohjalta ehdottaa ammatillisen

kuntoutuksen päättymisajanjaksoa ja erityisen tuen lisäämistä opintojen alku ja loppuvaiheeseen sekä työelämään siirtymiseen.

Niin kuin mainitsenkin jo kappaleessa tutkimustulokset, tämän opinnäytetyön pohjalta ei voida todentaa ilmiöitä tai löytää yleisiä syitä ammatillisen kuntoutuksen onnistumiseen ja selkäydinvammautuneiden työllistymiseen. Opinnäytetyön tutkimustuloksia voidaan kuitenkin huomioida selkäydinvammaisten ammatillisessa prosessissa. Tärkeä esille noussut asia oli kuntoutujien tarvitsema tuki kuntoutuksen aikana. Erityisesti tukea tarvittiin ammatillisen kuntoutuksen opintojen aloituksessa ja lopetuksessa sekä työelämään siirtymisessä. Aikaisemmin ehdotankin, että kuntoutujien tukena voisi toimia erillinen opinto- ohjaaja. Hänen erikoisosaamistaan olisi opintojen aikainen tuki. Mikäli tällaista toimenkuvaa haluttaisiin edelleen kehittää, voisi sitä määrittää esimerkiksi opinnäytetyön avulla. Toinen tärkeä seikka, joka nousi esille tutkimustuloksissa oli kuntoutujien oman motivaation merkitys ammatillisessa kuntoutuksessa sekä työllistymisessä. Meidän tulevien ja nykyisten kuntoutuksen ammattilaisten haastava tehtävä onkin tukea ja motivoida kuntoutujiamme kuntoutusprosessin aikana. Se ei ole helppoa, mutta sitäkin tärkeämpää. Tutkimuksessa selvisi myös, että yleiset vammaisuuteen liittyvät asenteet oli yksi työllistymistä estävä asia. Me kuntoutuksen ammattilaisten voimme myös omalta osaltamme myötävaikuttaa yleisten asenteiden muutokseen.

Opinnäytetyön avulla saatiin osittain vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyössä kuvataan millainen on selkäydinvammaisen kuntoutujan ammatillisen kuntoutuksen prosessi ja sisältö. Ja lisätutkimuksen haastattelun tuloksena opinnäytetyöhön saatiin lisäsyvyyttä ns. oikean elämän esimerkeistä ammatillisen kuntoutuksen prosessista. Vaikkei kyselytutkimuksen avulla saatukaan esille yleistä ilmiötä tai yleispäteviä syitä ammatillisen kuntoutuksen ja työllistymisen onnistumiseen, nousi esille seikkoja, jotka edesauttavat tai estävät ammatillisen kuntoutusprosessin onnistumista ja työllistymistä. Lisäksi kyselyn vastauksien pohjalta voidaan Vakuutus kuntoutus VKK:n selkäydinvammaisten ammatillista kuntoutusta edelleen kehittää kuntoutujien kokemusten pohjalta.

Niin lähdemateriaalien kuin tutkimuksenkin mukaan halu olla mukana työelämässä on vammaisille tärkeää. Kyselytutkimuksessa halu olla mukana työelämässä mainittiin tärkeimmäksi tekijäksi ammatillisen kuntoutuksen aloittamisessa sekä edesauttavana tekijänä ammatillisessa kuntoutuksessa. Myös lähdemateriaali viittaa samaan. Kappaleessa selkäydinvammaisen työelämässä kerron, että Holm & Hopponen tutkimuksessa todetaan Suomessa olevan noin 300 000 työikäistä vammaista, josta kolmannes olisi halukas tekemään työtä ja 40 prosenttia vammaisista pitää työn teon merkitystä hyvinvoinnin kannalta erittäin tärkeänä. (Holm & Hopponen, 2007, 5.) Näiden seikkojen perusteella tulee kuva siitä, ettei selkäydinvammaisten työllistymisessä ole kyse ammatillisen kuntoutuksen onnistumisesta tai epäonnistumisesta tai motivaation, halun puutteesta vaan siitä, ettei yleisillä markkinoilla ole tarjolla osa-aikaisia töitä. Selkäydinvammaisten työttömyyttä voisi myös osittain selittää ennakkoluulot ja asenteet vammaisia kohtaan.

Haastattelututkimusta tehdessä havaittiin, että toinen kuntoutuja ”Pekka” on valikoitunut tutkimusjoukkoon väärin perustein. Hänen kuntoutuksensa on tapahtunut pääsääntöisesti 80-luvulla, jolloin lähestymistapa kuntoutuksessa on ollut hieman erilainen kuin nykyään. Nykyään suuntaus on selvästi enemmän työelämäpainotteinen kun taas aikaisemmin on ajateltu työkyvyttömyyseläkkeen olevan sopiva vaihtoehto. Lisäksi tämä selventää sen, ettei ammatillisen kuntoutuksen termi ei ollut haastateltavalle tuttu.

Opinnäytetyötä tehdessäni pohdin mikä on onnistunut ammatillisen kuntoutuksen prosessi? Tarkoittaako yhteiskunnan näkökulmasta työllistyminen prosessin onnistumista? Entä mikä on meidän kuntoutuksen ammattilaisten näkemys onnistuneesta prosessista? Onko sekin sama kuin yhteiskunnan? Entäs yksilön, kuntoutujan, näkökulma onnistuneesta prosessista? Se voi olla moninainen. Työllistyminen ei välttämättä ole se onnistuneen prosessi kriteeri vaan se voi olla hyvin moninainen. Yksilöllinen, niin kuin jokainen kuntoutujakin on.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut matka uuteen. Matka ammatillisen kuntoutuksen maailmaan, joka on ollut minulle ennestään melko tuntematon. Myös Vakuutuskuntoutus VKK ry:n kuntoutuspalvelut, tapaturma- ja liikennevakuutusten määrittämät kuntoutuspalvelut ovat tulleet tutuksi tämän työn puitteissa.

Opinnäytetyön tekeminen on lisännyt tietämystäni kuntoutuksen palvelujärjestelmien osalta ja lähdemateriaalin tutkimukset avartaneet tietämystäni siitä, mitä haasteita vammaiset kohtaavat työelämässään.

Opinnäytetyön prosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettanut paljon. Opinnäytetyön prosessin aloitus oli vaikeaa, sillä tulin mukaan jo aikaisemmin aloitettuun yhteistyökuvioon. JOTMA- hankkeen puitteissa yhteistyö VKK:n kanssa oli jo aloitettu kokoamalla tutkimusjoukko ja työstämällä kyselylomake lähes valmiiksi.

Lähdemateriaaliin tutustumisen ja yhteistyöpalaverien kautta sain kuitenkin toimeksiantajatahon toiveista perille. Omasta mielestäni opinnäytetyön kautta on onnistuttu selventämään toivottuja seikkoja. Yhteistyö Vakuutuskuntoutus VKK ry:n kanssa on ollut mielenkiintoista ja antoisaa. Opinnäytetyön tekeminen on kasvattanut minua ammatillisesti kohti tulevaa ammattiani kuntoutuksen ohjaajana.

10 Lähteet

Ahonen, J., 2011, Kannattaako kuntoutus? Työllistyminen ammatillisen kuntoutuksen jälkeen.

Ahoniemi E., 2012, Tutkimus selkäydinvammaisten ammatillisesta kuntoutuksesta, sähköpostiviesti 8.8.2012, vastaanottaja L. Heikkinen.

Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, 2012, Työ- ja ansiokykyyn liittyvä kuntoutus, tapaturma-asiain korvauslautakunta (TAKO), VKK ry.

Ammatillisen kuntoutuksen ohjeet, 2011, Työ- ja ansiokykyyn liittyvä kuntoutus, Liikennevakuutuskeskus, VKK ry.

Bjålie J., Haug E., Sand O., Sjaastad O., Toverud K., 2002, Ihminen fysiologia ja anatomia, WSOY

Holm P., Hopponen A., 2007, Vammaisten työkyky vuonna 2007 vertailu työttömiin, Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja nro 202

Ilmonen K., Kerminen P., Lindberg E., 2011, Työelämäosallisuuden lisääminen on yhteinen asia, Asiantuntijaryhmän ehdotukset heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi, sosiaali- ja terveysministeriö.

Järvikoski A, Härkääpää K, 2011, Kuntoutuksen perusteet, WSOYpro oy, Helsinki

Korpilahti, M., Kukkonen, S., Mikkola, J., Siitonen., T, 2009, Kuntoutus ja vakuutus työtapaturma, liikennevahingot ja työeläke, Finanssi ja vakuutuskustannus oy

Kuntoutujalle, Vakuutuskuntoutus VKK ry, viitattu 31.7.2012,
www.vkk.fi/kuntoutujalle, <http://www.vkk.fi/kuntoutujalle/tyonjako.html>

Käypähoito- suositus, 2006, Selkäydinvamma, Duodecim, www.kaypahoito.fi

Laiho V., Hopponen A., Latvala T., Rämö A-K., 2012, Erityisryhmien työkyky-työttömät ja vammaiset, Pellervon taloudellinen tutkimuskeskus raportteja 225

Laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta 27.3.1991/625

Laki liikennevakuutuslain perustella korvattavasta kuntoutuksesta 27.3.1991/626

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
3.4.1987/380

Nienstedt W., Hänninen O., Arstila A., Björkqvist S-E, 2009, Ihmisen fysiologia ja anatomia, WSOY.

OECD, 2008, Sickness, disability and work. Breaking the barriers. A synthesis of finding OECD Countries.

Palkkatuki, työ- ja elinkeinotoimisto, viitattu 5.9.2012, www.mol.fi, työnantajan palvelut, Palkkatuki ja muut tuet

Sannemann, R-L, 2011, Selkäydinvammaisten hoito keskittyy, IT- lehti, 6/11

Selkäydinvammasäätiö, Vamman seuraamukset, viitattu 23.5.2012,
http://www.selkaydinvamma.fi/vs_yleista.ph

Spinalis, Power to injured backs, Statistics on spinal cord injuries in Sweden, viitattu 7.8.2012, www.spinalis.se,
http://www.spinalis.se/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=16,

Työ ja terveys Suomessa 2009, 2010, Työterveyslaitos, Vammalan Kirjapaino Oy

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle, Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2012-2015, Sosiaali ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412

Vilka, H., 2007, Tutki ja mittaa määrällisen tutkimuksen perusteet, Kustannusosakeyhtiö Tammi

Työturvallisuuslaki 738/2002, 12§

Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21, 5 §, 6§

11 Liitteet

Liite 1. Tutkimuslomake

Kyselylomake Vakuutus kuntoutus VKK ry:n ammatillisen kuntoutuksen asiakkaille

Pyydämme sinua vastaamaan kysymyksiin rastittamalla jokaisen kysymyksen kohdalla omaa näkemystäsi parhaiten vastaavan vaihtoehdon/vaihtoehdot. Muutamissa kysymyksissä pyydämme sinua laittamaan kolme tärkeintä asia paremmuusjärjestykseen (1, 2, 3) ja joissakin kysymyksissä kirjoittamaan vastauksesi sille varattuun tilaan.

Nimi: _____ Päivämäärä: _____

Taustatiedot

1. Sukupuoli

- Nainen
- Mies

2. Ikä

- alle 18v.
- 18 – 35v.
- 35 – 45v.
- 45 – 55v.
- yli 55v.

3. Asuinpaikka

- Kaupunki, mikä _____
- Taajama, mikä _____
- Haja-asutusalue, mikä _____

4. Nykyinen siviilisäätö

- Naimisissa tai rekisteröity parisuhde
- Avoliitto
- Naimaton

5. Minkä ikäisenä vammauduit? _____

6. Koulutus vahingon sattuessa
- Peruskoulu
 - Ammattikoulu/ -opisto, mikä, _____
 - Lukio
 - Opistotason koulutus, mikä _____
 - Korkeakoulututkinto (AMK/Yliopisto), mikä _____
 - Ei tutkintoa
7. Ammatti vahingon sattuessa _____
8. Työtehtävä vahingon sattuessa _____
9. Tapaturmasta tai liikennevahingosta aiheutuneen vamman laatu
- Lievä
 - Keskivaikea
 - Vaikea
10. Käytätkö liikkumisen apuvälineitä
- Kyllä käytän
 - En käytä
11. Jos vastasit äskeiseen kysymykseen kyllä, millaisia apuvälineitä käytät?
- Pyörätuolia
 - Pyörätuolia osan päivästä, (ulkona...)
 - Rollaattoria
 - Rollaattoria osan päivästä,
 - Muita apuvälineitä, mitä
 - En käytä liikkumisen apuvälineitä
12. Onko korvauksiasi alennettu oman myötävaikutuksen perusteella?
- Kyllä
 - Ei
13. Oletko vamman jälkeen ollut saman työnantajan palveluksessa kuin ennen vammaa?
- Kyllä
 - En

Kuntoutuksen sisältö ja työtilanne

Voit rastittaa kysymyksen 10 vastausvaihtoehdoista tarvittaessa useamman vaihtoehdon.

14. Ammatillinen kuntoutus sisälsi

- Työkokeilu
- Työhönvalmennus
- Ammatillinen peruskoulutus, _____
- Täydennyskoulutus
- Korkeakoulututkintoon johtava koulutus (AMK/Yliopisto), _____
- Elinkeinotuki, mikä toimiala? _____
- Jokin muu, mikä?

15. Koulutus nyt

- Peruskoulu
- Ammattikoulu tai -opisto, _____
- Lukio
- Opistotason koulutus, _____
- Korkeakoulututkinto (AMK/Yliopisto), _____

16. Ammatti nyt _____

17. Työtehtävä nyt _____

18. Työtilanne nyt

- Kokopäivätyö
- Osa-aikatyö
- Työtön
- Opiskelija
- Perhevapaa
- Eläke
- Muu, mikä?

Ammatillisen kuntoutuksen selvittelyvaihe

19. Milloin ammatillisen kuntoutuksen selvitystyö käynnistyi?

- alle 3 kk vammautumisesta
- 3-6 kk vammautumisesta
- 6 -12 kk vammautumisesta
- 1-2 vuotta vammautumisesta
- yli 2 vuotta

20. Kuka otti puheeksi ammatillisen kuntoutuksen asiat?

- Hoitava lääkäri

- Sairaalan sosiaalityöntekijä
- Vakuutusyhtiön edustaja
- Kuntoutusohjaaja
- Työterveyshuolto
- Omasta aloitteesta
- Joku muu taho, mikä?

Valitse seuraavista vastauksista kolme tärkeintä vaihtoehtoa ja laita ne numerojärjestykseen.

- Mitkä seuraavista asioista vaikutti/motivoi ammatillisen kuntoutuksen aloittamisessa
- Olemassa oleva työsuhde
- Mielenkiintoiset työnäkymät
- Halu olla mukana työelämässä
- Tarve jatkaa omaa yritystoimintaa
- Esimiehen tuki
- Läheisten tuki
- Sosiaaliset suhteet entisellä työpaikalla
- Halu opiskella
- Toimeentulon parantaminen työtuloilla
- Muu, mikä?

Tuki ja kannustus ammatillisen kuntoutuksen aikana

21. Saitko riittävästi tukea palataksesi tai päästäksesi työelämään?

- Kyllä
- En

22. Jos vastasit kyllä niin,

a. mistä olet saanut tukea?

b. millaista tukea olet saanut?

23. Jos vastasit ei niin,

a. millaista tukea olisit tarvinnut?

b. missä vaiheessa olisit kaivannut lisätukea ammatillisen kuntoutuksen aikana?

Kannustimet ja hidasteet työllistymisessä

Kysymykset 22-26: Valitse seuraavista vastauksista kolme tärkeintä vaihtoehtoa ja laita ne numerjärjestykseen.

24. Mitkä asiat edistivät ammatillisen kuntoutuksen etenemisessä?

- Olemassa oleva työsuhde
- Sosiaaliset suhteet entisellä työpaikalla
- Mielenkiintoiset työnäkymät
- Halu olla mukana työelämässä
- Tarve jatkaa omaa yritystoimintaa
- Esimiehen tuki
- Läheisten tuki
- Halu opiskella
- Toimeentulon parantaminen työtuloilla
- Muu, mikä?

25. Mitkä tekijät jarruttivat ammatillisen kuntoutuksen etenemistä?

- Epävarmuus toimeentulosta
- Terveydellinen tila ja sen vaatimat päivittäiset hoitotoimenpiteet
- Voimakkaat kivut, jotka vaikeuttavat päivittäistä elämää
- Toimintakyvyn vaje
- Epävarmuus työllistymisestä
- Pelko tulevassa ammatissa selviytymisestä
- Epävarmuus eläkkeen jatkuvuudessa
- Perhetilanne
- Muu, mikä?

Jos ammatillinen kuntoutuksesi on keskeytynyt, vastaa seuraaviin kysymyksiin

26. Mitkä syyt johtivat ammatillisen kuntoutuksen keskeytymiseen?

- Epävarmuus toimeentulosta
- Terveydellinen tila ja sen vaatimat päivittäiset hoitotoimenpiteet
- Voimakkaat kivut, jotka vaikeuttavat päivittäistä elämää
- Toimintakyvyn vaje
- Epävarmuus työllistymisessä
- Epävarmuus eläkkeen jatkuvuudessa
- Perhetilanne
- Muu, mikä?

Jos olet työssä, vastaa seuraaviin kohtiin

27. Mitkä tekijät edistivät työllistymistä?

- Riittävä toimintakyky
- Hyvin toteutunut terveydenhoito ja kuntoutustoimenpiteet
- Työllistymistä edistävät tukitoimet (esim. palkkatuki)
- Työtehtävien järjestely
- Työympäristön muokkaaminen työ- ja toimintakyvyille sopivaksi
- Työnantajan ja työyhteisön positiivinen asenne
- Asuinpaikkakunnan mahdollisuudet
- Olemassa oleva työpaikka
- Oma yritys

28. Mitkä tekijät jarruttivat työllistymistä?

- Työnantajan ja työyhteisön asenteet
- Yleiset vammaisuuteen liittyvät ennakkoluulot
- Pelko selviytymisestä
- Pelko toimeentulon menettämisestä
- Työpaikan fyysiset esteet
- Terveydellinen tila ja sen vaatimat päivittäiset hoitotoimenpiteet
- Huonosti toteutetut terveydenhoito- ja kuntoutuspalvelut

29. Pystytkö liikkumaan työpaikallasi esteettömästi

- Työtilassa
- Kokoustiloissa
- Sosiaalisissa tiloissa
- Työpaikan sisäänkäynnissä
- Piha-alueilla
- Työmatkalla

30. Mitä järjestelyitä työpaikallasi on tehty?

- Ergonomiset ratkaisut, mitä? _____
- Henkilökohtaisten apuvälineiden hankinta, mitä? _____
- Työaikajärjestelyt
- Toimenkuvan räätälöinti työ- ja toimintakykyä vastaavaksi
- Muuta, mitä?

31. Kerro tarkemmin työpaikkasi järjestelyistä

32. Minkä arvosanan (0-10) annat työpaikkasi toimivuudelle?

